ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԼՐԱԳԻՐ

ՀԱՄԱՐԱՒԱԲԵՐ ՕՐԻՍՕՑ լրագիրը հրատարակուում է իւրաքանչիւր ամսի 1 ին, 10 ին և 20 ին. տարեկան գինը է 4 ռուբ. արծաթ. իսկ կէս տարուանը 2 ռուբ. արծ.

ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ 1, 10, 20 — Հ. 40, 41, 42 — 1863 ԱՄԻ

Ա՛յս համարներով վերջանում է Համբաւաբերիս երկրորդ տարւոյ առաջին կէս տարին:

ԹԵՐԹԻԿ

ԳՐԻԳՈՐԻ ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻ ԹՈՒՂԹ

Ա՛ս կաթուղիկոսի Աստրոց*:

—

Օ՜յաւէտ ծայրագելոյ՝ զընականագոյն նախասան մերոյ Արքազանից և վեհական երիցս երանեալ ուղղափառաց որդիացելոյդ՝ և Հօրդ հարանց՝ Աստուածպետականին Յիսուսի փոխանորդի և առաքելական շնորհի իշման Ա՛ստուծոյ՝ զնամակ մաքրափայլ և Աստուածանելիկ բարեփառ պարագեալ աչով գծի ընկալեալ վերծանեաք. և զտարակուսական արտաքածութեան զաղէտ վըշտաց քոց խնացեալ, որ այսպիսի հասեալ պատահման բախտի՝ յոյժ տրտմական ախտիւ զմեզ շարժեցեր յարտօսր, որ զրէ ըզ բոլոր վիշտս հարցն՝ որ նախ քան զքեզն հանդիպեցան՝ ի մեռադս և՝ ի բանտս, և ո՛մանք տարաշխարհիկ վարեալք և ձաղեալք և ալէկոծեալք, և որք այսմ հետևին, միանգամայն զամենեսեան իբրև կենդանիս, կամ եթէ զնկարագրութիւնս նոցա՝ ի մըտածութեան մերում. որով անմարմնաբար կարող ենք տեսանել աւազ աչօք, շուրջ պատառաբար հայեցեալ իբրև մարմնական տեսութեամբ՝ առաջի աչաց մերոց վարկաք բովանդակեալ: Վա՛ն զի թէպէտ և մեծի տեսութեան բանս ունէր պէտս, և մեծադունի լսողութեան՝ այսպիսի ընտանեբար տարակուսանս. որ եթէ ոք ուժգնակի մինչև ցդամբանականն արձակէր ձայն, իրաւացի՛ մեզ այնոքիկ համարեալ են: Վասնզի ըզմեռս ածեմ զմեծին և զԱստուածայնոյն Դաւթայ. «Ողորմեացայ ես, ասէ, զնաղաղութիւն մեղաւորաց տեսանելով». և այլուր. «Օտար եղեն մեղաւորք՝ ի մօրէ, և խաբեցան յարգանդէ, և խօսեցան սուտ»: Թուի ինձ՝ եթէ այսոքիկ նախ քան զմեզ՝ այլուհի՝ ի Հարցն ճահճաւորեալ յարմարական շարամանել բանս յիւրումին Աստուածային առաստութեան. զոր և ինձ յոյժ նըմանապէս յայսոսիկ յարամանեալ յետի պատահման ախտացելոյս յայսպիսի արտաքածութեան տարակուսանս. այլ համբերութիւն հոգւոյն հեզութեան հաւանեցուցանէ զիս՝ յամենայն տկարութեան մերում նըշանակել զօրութիւն. քանզի յորժամ տըկարանամք՝ յայնժամ զօրանամք, զի Հոգին՝ ի թիկունս հասանէ տկարութեան մերում: և զամենայն վիշտս և զտարակուսանս և զբոլոր մարմնոյ չարչարանս երանելին ուսուցանէ մեզ Պաւղոս, և նշանակէ բարձրագոյն իմն և հրաշալի զուղղորութիւն մերոյ կենցաղական ճանապարհորդութեանս իբրու՝ ի քաղաք կամ յապարանս ազքունի, կամ եթէ իբրև զնաւապետ բարի՝ ի կոհակս՝ ի խառվեանն ծովու և յորոտս ալեացն ծառայելոյ ծփման՝ զնաւահանգիստն յայտնելով, կամ իբրու թէ քաջազեղն զենուորս զնպատակն նշանակելով. որոց հանդէս ուղղակի զնետաձգութիւնն յարմարական առ այնմ՝ իւրաքանչիւր ոք՝ ի ձգողացն խոկասցէ հարկանել յասելն իւրումն: «Հայեցարուք՝ ի զօրագլուխն հաւատոց և՝ ի կատարիչն Յիսուս, որ փոխանակ ուրախութեանն որ առաջի կայր նմա՝ յանձն առ ըզխաչն, անարգեաց զամօթն»: Եւ զի երանելիս այս ոչ կամէր երկարագոյն բանիւք թափանձեցուցանել զամենեսեան, միատեսակ զամենայն չարչարանս և զձառ խաչի յայսմ հաւանեցուս հաստատել տախտակի բան. քանզի զոր ոչ կրեաց Փրկիչն որք միանգամ՝ ի կենցաղումն են վիշտք: Եւ յայսմ, ո՛ երանելի, պարտ է Ռուսի Արքազնութեան զամենեսեան յօժարութեամբ՝ մանաւանդ երկուրախութեամբ՝ յանձն առնուլ: Վա՛ն որոյ ինքնին բառնայ զնաչափայան Յիսուս. թէպէտ և յոմանց վարի՝ ի սպանդ, սակայն առ անմեղութեան իւրոյ՝ ոչ բանայ զբերան իւր: Ա՛յսպիսի էր իշխանութիւնն՝ ի վերայ ուսոց իւրոյ կոչեցեալն: Յօժարութեամբ զթագն ընկալաւ, և այն՝ զի՝ ի վըշոյ. ո՛չ դարձուցանէ զերեսս իւր՝ ի թքանելոյ. աղատն՝ ի ծառայէ ապտակէր. զանիւ ձաղեալ հալցափորձիւր. դատաստան նորա բառնայր. զզպարտիւր, հայհոյիւր. արհամարհեալ՝ արտաքոյ՝ ի քաղաքէն արտաքածիւր, ի բաց լինէր՝ ի ժողովրդենէն. և նախ քան զչարչարանն՝ առաւել քաղցիւ և ծաւրաւով և աքնութեամբ և ամենայն բոլորն առաքինութեամբ երատեր զմեզ: Եւ զայսոսիկ զամենեսին, կաթծեմ թէ, զոր կրեմք քըս, եթէ ոք մտադիւրութեամբ և հոգւոյ ակամբ շուրջ հայեսցի, գոյէ Աստուածաւանդ ասացեալ սրբազանն տառի, յիւրում կենսաբեր աւետարանական քարոզութեանն: (Ապա) և (մեք) այնմ հետևելով՝ զամենայն պատահմունս՝ ի վերայ եկեալ փորձութեանց՝ ուրախութեամբ և ըղձմտութեամբ ընկալցուք. զի հետևել արժանի առաբ զմեզ Հայրն մեր, առ որ կարող եմք համբառնալ զձեռս մեր, իւրում լուսաւորիչ և մաքուր արփիափայլ ուղևորութեանն: Եւ միայն հայցեմք զՀաւատոյն պահպանութիւն, զի մի՛ տացէ զմեզ՝ ի փորձութիւն այն՝ որ Տէրն է տերանց և Աստուածն յաւիտենից, Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ արժանի արաբ զմեզ կոչել յանուն միածնին իւրոյ՝ Քրիստոնեայս, միոյն՝ ի՛ղեկեալն յերկնից՝ ի Սրբոյ Երրորդութենէն, և նոյն միոյն միացեալ մերովս մարմնով ընդ աջմէ Հօր նստելոյն, որ բարեխոսն իսկ է վասն մեր՝ Քահանայապետն սուրբ, որ իւրով արեամբն մտաւ՝ ի Սրբութի՛ն Սրբութեանցն: Վա՛ն որոյ զարհուրեալ զբոյց երկնից՝ հարցափորձեալ ասէին. «Ո՞ է սա՝ որ գիմեալ գայ Եդովմայ, և կարմրութիւն ձորձոյ իւրոյ՝ ի բոստրայ»:

Ա՛յսպէս պարտ է, ո՛ Քահանայապետ սուրբ, ամենեցուն՝ որք զանարիւն զենումն յանձն առեալ են զենուլ, իւրեանց իսկ առաքինութեամբ արեամբն մտանել՝ ի Սրբութիւն Սրբութեանցն: Եւ այս՝ Թուի ինձ, եթէ բաղում հալածանաց և չարչարա-

---

* Բնագիրն ունէր զայս վերնագիր. «Պատասխանի Թղթոյ Կաթուղիկոսին Աստրոց, ի ժամանակին յորժամ էր Դուբս ի Վասպուրական և ի Տարօն: Զկնի բառնալոյ ըզ Մանկեցիան յաշխարհն Ցունաց. և ի թոնդրկայ մեծագեալն նոցա կործանեալ ազգն չոգան առ Կաթուղիկոսն Աստրոց ի քաղքն Ամիթ, զի Թերևս խաբէութեամբ հաւանեցուցանէն զնա: Եւ նորա գրեալ Թուղթ ի Գրիգոր Մագիստրոսն՝ յՈրշակաւէրն: Եւ այս է պատասխանին»:

* Գործն. պետ։

* Գործն. պետ։

ե. Ասացին, թէ Ոչ ոք կարէ ծառայել երկու տէրանց, զի կամ զայն ատիցէ եւ զայլն սիրեսցէ, կամ զայնմով բռնասցի եւ զայլն անարգեսցէ։ Ոչ կարէք Աստուծոյ ծառայել եւ Մամոնայի։ Ասէ ուրեմն Տէրն. Վասն այսորիկ ասեմ ձեզ, մի հոգայք հոգի ձեր զինչ կերիցէք կամ զինչ արբիցէք, եւ ոչ մարմնոյ ձերոյ զինչ հագցիցէք։ Ոչ հոգի առաւել է քան զկերակուր, եւ մարմին քան զհանդերձ։ Հայեցարուք ի թռչունս երկնից, զի ոչ սերմանեն եւ ոչ հնձեն եւ ոչ ժողովեն ի շտեմարանս, եւ Հայր ձեր երկնաւոր կերակրէ զնոսա։ Ոչ դուք առաւել քան զնոսա էք։ Ո՞վ ի ձէնջ հոգալով կարէ յաւելուլ ի հասակ իւր կանգուն մի։ Եւ զհանդերձէ ընդէ՞ր հոգայք։ Հայեցարուք ի հասկս արտի, զի՞նչպէս աճեն. ոչ վաստակին եւ ոչ մանեն։ Ասեմ ձեզ, եթէ ոչ եւ Սողոմոն ամենայն փառօքն իւրովք ոչ զգեցաւ իբրեւ զմի ի սոսկանց սոցա։ Եթէ զխոտ արտի որ այսօր է եւ վաղիւ ի հնոց արկանի, Աստուած այսպէս զգեցուցանէ, ո՞չ առաւել զձեզ, սակաւահաւատք։ Մի հոգայք ասելով, թէ Զի՞նչ կերիցուք, կամ զի՞նչ արբցուք, կամ զի՞նչ հագցուք։ Զայս ամենայն հեթանոսք խնդրեն։ Գիտէ Հայր ձեր երկնաւոր, եթէ կարիք ունիք զայսոցիկ ամենայնի։ Այլ խնդրեցէք նախ զարքայութիւն Աստուծոյ եւ զարդարութիւն նորա, եւ զայս ամենայն յաւելցի ձեզ։ Մի հոգայք վասն վաղուան, վաղն հոգասցէ վասն անձին իւրոյ։ Բաւական է աւուր չարին ցաւ իւր։

Ժ. Եւ կոչեցեալ զերկոտասանս աշակերտս իւր, ետ նոցա զիշխանութիւն հանապազ հոգւոց պղծոց հալածել եւ ամենայն ախտ եւ ցաւ բժշկել։ Եւ զանուանս երկոտասանից առաքելոցն ասէ. Նախ Սիմոն որ կոչի Պետրոս, եւ Անդրէաս եղբայր նորա, Յակոբոս որդի Զեբեդեայ, եւ Յովհաննէս եղբայր նորա, Փիլիպպոս եւ Բարթողիմէոս, Թովմաս եւ Մատթէոս մաքսաւոր, Յակոբոս որդի Ալփէոսի, եւ Թադէոս, Սիմոն Կանանացի եւ Յուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեաց զնա։ Զսոսա առաքեաց Յիսուս, պատուիրեալ նոցա եւ ասելով. Զճանապարհ հեթանոսաց մի երթայք, եւ ի քաղաքս Սամարացւոց մի մտանիցէք։ Այլ երթայք առ ոչխարս կորուսեալս տանն Իսրայէլի։ Եւ գնացեալ քարոզեցէք եւ ասացէք, եթէ Մերձեցաւ արքայութիւն երկնից։ Հիւանդս բժշկեցէք, մեռեալս յարուցէք, բորոտս սրբեցէք, դեւս հանեցէք։ Անհատոյց առէք, անհատոյց տուք։ Մի պատրաստեսջիք ոսկի եւ ոչ արծաթ եւ ոչ պղինձ ի գոտիս ձեր, ոչ տոպրակ ի ճանապարհ եւ ոչ երկու պատմուճան եւ ոչ կօշիկ եւ ոչ գաւազան, արժան է բանուորի կերակուր իւր։ Եւ յորում քաղաքի կամ գեղջ մտանիցէք, հարցէք ո՞վ ի նմա արժանի է, եւ անդ բնակեցարուք մինչեւ ելանիցէք։ Եւ մտանելով ի տունն, ողջունեցէք զնա։ Եւ եթէ իցէ տունն արժանի, գայ խաղաղութիւն ձեր ի վերայ նորա։ Եւ եթէ ոչ իցէ արժանի, խաղաղութիւն ձեր դարձցի ի ձեզ։ Եւ որ ոչ ընկալցի զձեզ եւ ոչ լուիցէ զբանս ձեր, ելանելով յայնմանէ տանէ կամ յայնմանէ քաղաքէ, թօթափեցէք զփոշի ոտից ձերոց։ Ամէն ասեմ ձեզ, հանդուրժելի եղիցի երկրին Սոդոմացւոց եւ Գոմորացւոց յաւուր դատաստանին, քան քաղաքին յայնմիկ։ Ահա ես առաքեմ զձեզ իբրեւ զոչխարս ի մէջ գայլոց։ Լերուք ուրեմն իմաստունք իբրեւ զօձս եւ պարզամիտք իբրեւ զաղաւնիս։ Զգուշացարուք ի մարդկանէ, զի մատնեսցեն զձեզ ի ժողովարանս իւրեանց եւ ի սինագոգս իւրեանց տանջեսցեն զձեզ։ Եւ առ իշխանս եւ առ թագաւորս տարեալ կացուսցեն վասն իմ, ի վկայութիւն նոցա եւ հեթանոսաց։ Եւ յորժամ մատնեսցեն զձեզ, մի հոգայք զինչ խօսիցիք կամ զինչ ասասցէք, զի տացի ձեզ յաւուրն յայնմիկ զինչ ասասցէք։ Ոչ դուք իսկ էք որ խօսիք, այլ Հոգի Հօր ձերոյ որ խօսի ի ձեզ։ Եւ մատնեսցէ եղբայր զեղբայր ի մահ, եւ հայր զորդի, եւ յարիցեն որդիք ի ծնողս եւ սպանցեն զնոսա։ Եւ լինիցիք ատելիք ամենայնի ազգի վասն անուան իմոյ։ Եւ որ համբերեսցէ մինչեւ ի կատարած, նա կեցցէ։ Եւ յորժամ հալածեսցեն զձեզ ի քաղաքէ ի քաղաք, փախարուք ի միւսն։ Ամէն ասեմ ձեզ, մի կատարեսջիք զքաղաքս Իսրայէլի մինչեւ եկեսցէ Որդի մարդոյ։ Ոչ է աշակերտ վեր քան զվարդապետ իւր, եւ ոչ ծառայ վեր քան զտէր իւր։ Բաւական է աշակերտի զի եղիցի իբրեւ զվարդապետ իւր, եւ ծառայ իբրեւ զտէր իւր։ Եթէ զտէր տանն Բեեղզեբուղ կոչեցին, որչափ եւս առաւել զտնեսս նորա։ Մի երկնչիք ուրեմն ի նոցանէ, զի ոչինչ է ծածուկ որ մի յայտնեսցի, եւ ոչ գաղտնի որ մի գիտասցի։ Զոր ասեմ ձեզ ի խաւարի, ասասջիք ի լուսոյ, եւ զոր ի ականջս լուիցէք, քարոզեցէք ի տանիսն։ Եւ մի երկնչիք ի սպանանելոցն զմարմին, եւ զանձն մի կարասցեն սպանանել, այլ զերկնչելին երկնչեսջիք, որ կարէ զանձն եւ զմարմին կորուսանել ի գեհենի։ Ոչ երկու սերմունք ասարակաց ծախին, եւ մի ի նոցանէ անկանի ի վերայ երկրի առանց կամաց Հօր ձերոյ։ Ձեր ամենայն գլխոյ հարուածք համարեալ են։ Մի երկնչիք ուրեմն, քան զբազումս սերմունս էք դուք։ Ամենայն որ խոստովանեսցի զիս առաջի մարդկան, խոստովանեսցիմ եւ ես զնա առաջի Հօր իմոյ որ յերկինս է։ Եւ որ ուրասցէ զիս առաջի մարդկան, ուրասցից եւ ես զնա առաջի Հօր իմոյ որ յերկինս է։ Մի կարծիցէք եթէ եկի խաղաղութիւն արկանել յերկրի, ոչ եկի խաղաղութիւն արկանել, այլ սուր։ Եկի բաժանել զմարդ ընդ հօր իւրում, եւ զդուստր ընդ մօր իւրում, եւ զհարս ընդ աներոջ իւրում։ Եւ թշնամիք մարդոյ՝ տունք նորա։ Որ սիրէ զհայր կամ զմայր քան զիս, ոչ է ինձ արժան։ Եւ որ սիրէ զորդի կամ զդուստր քան զիս, ոչ է ինձ արժան։ Եւ որ ոչ առնու զխաչ իւր եւ հետեւի ինձ, ոչ է ինձ արժան։ Որ գտանէ զանձն իւր՝ կորուսցէ զնա, եւ որ կորուսցէ զանձն իւր վասն իմ՝ գտցէ զնա։ Որ ընկալցի զձեզ՝ զիս ընկալցի, եւ որ զիս ընկալցի՝ ընկալցի զառաքեալն իմ։ Որ ընկալցի զմարգարէ յանուն մարգարէի՝ վարձս մարգարէի առցէ, եւ որ ընկալցի զարդար յանուն արդարոյ՝ վարձս արդարոյ առցէ։ Եւ որ արբուսցէ միում ի փոքունցդ ջուր սառն միայն յանուն աշակերտի, ամէն ասեմ ձեզ, ոչ կորուսցէ զվարձս իւր։

Եւ եղեալ իբրեւ կատարեաց Յիսուս զպատուիրանս տասնից աշակերտաց իւրոց, անցանէր անտի ուսուցանել եւ քարոզել ի քաղաքս նոցա։ Եւ Յովհաննէս լուեալ ի բանտին զգործս Քրիստոսի, առաքեաց երկուս ի աշակերտաց իւրոց, եւ ասէ ցնա. Դու ես որ գալոց ես, կամ զուարդ ակն ենք։ Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ. Երթայք, պատմեցէք Յովհաննու զոր լուիք եւ տեսանէք։ Կոյրք տեսանեն, եւ կաղք գնան, բորոտք սրբին, եւ խուլք լսեն, մեռեալք յարիցեն, եւ աղքատք աւետարանին։ Եւ երանի է որ ոչ գայթակղեսցի ի ձէնջ։ Եւ գնացեալ նոցա, սկսաւ Յիսուս ասել ցբազումս զվասն Յովհաննու. Զի՞նչ ելէք յանապատ տեսանել, եղէգն որ ի հողմոյ շարժի։ Զի՞նչ ելէք տեսանել, մարդ հանդերձաւորեալ։ Ահա որ հանդերձաւորեալ են՝ արքունի տանն են։ Զի՞նչ ելէք տեսանել, մարգարէ։ Այո, ասեմ ձեզ, եւ աւելի քան զմարգարէ։ Զի սա է զոր գրեալ է, ահա ես առաքեմ զհրեշտակ իմ առաջի երեսաց քոց, որ պատրաստեսցէ զճանապարհ քո առաջի քո։ Ամէն ասեմ ձեզ, մարդ յառնէ ոչ մեծագոյն քան զՅովհաննէս Մկրտիչ։ Եւ որ փոքունն է յարքայութեան երկնից՝ մեծ է քան զնա։ Եւ ի աւուրս Յովհաննու Մկրտչին մինչեւ ցայժմ արքայութիւն երկնից բռնութիւն կրէ, եւ բռնաւորք յափշտակեն զնա։ Զի ամենայն մարգարէք եւ օրէնք մինչեւ ցՅովհաննէս մարգարէացին։ Եւ եթէ կամիցիք ընդունել, նա է Եղիա որ գալոց է։ Որ ունի ականջս լսելոյ՝ լուիցէ։ Եւ զո՞ւ նմանեցուցից զազգս զայս։ Նման են մանկանց որ նստին ի հրապարակս, եւ կոչեն զընկերս իւրեանց, եւ ասեն. Ձեզ սրինգ հարաք, եւ ոչ պարեցարուք, ողբացաք, եւ ոչ լացարուք։ Զի եկն Յովհաննէս ոչ ուտելով եւ ոչ ըմպելով, եւ ասեն. Դեւ ունի։ Եկն Որդի մարդոյ ուտելով եւ ըմպելով, եւ ասեն. Ահա մարդ ագահ եւ գինեսէր, բարեկամ մաքսաւորաց եւ մեղաւորաց։ Եւ արդարացաւ իմաստութիւն յորդւոցն իւրոց։ Յայնժամ սկսաւ նախատել զքաղաքս յորս եղեն զօրութիւնքն բազումք որ արարեալ էր Յիսուս, վասն զի ոչ ապաշխարեցին։ Վայ քեզ Քորազին, վայ քեզ Բեթսայիդա, զի եթէ ի Տիւրոս եւ ի Սիդոն եղեն զօրութիւնքն որ եղեն ի ձեզ, յաւուրս բազումս նստեալ ապաշխարէին ի քուրձս եւ ի մոխիր։ Բայց ասեմ ձեզ, հանդուրժելի եղիցի Տիւրոսի եւ Սիդոնի յաւուր դատաստանին, քան ձեզ։ Եւ դու Կափառնայում, որ ի երկինս բարձրացար, մինչեւ ի դժոխս իջցես։ Զի եթէ ի Սոդոմ եղեն զօրութիւնքն որ եղեն ի քեզ, մնացեալ էր մինչեւ ցայսօր։ Բայց ասեմ ձեզ, հանդուրժելի եղիցի Սոդոմայ յաւուր դատաստանին, քան քեզ։ Յայնմ ժամանակի պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ. Խոստովանիմ քեզ, Հայր, Տէր երկնի եւ երկրի, զի ծածկեցեր զայս ամենայն իմաստնոց եւ հանճարեղաց, եւ յայտնեցեր զայն մանկանց։ Այո, Հայր, զի այսպէս հաճոյ եղեւ առաջի քո։ Ամենայն ինչ մատնեցաւ ինձ յԱստուծոյ Հօրէ, եւ ոչ ոք գիտէ զՈրդի բայց միայն Հայր, եւ ոչ Հայր ոք գիտէ բայց միայն Որդի, եւ որում կամիցի Որդի յայտնել։ Եկայք առ իս ամենեքին որ վաստակեալ եւ բեռնաւորեալ էք, եւ ես հանգուցից զձեզ։ Առէք զլուծ իմ ի ձեզ, եւ ուսարուք յինէն, զի հեզ եմ եւ խոնարհ սրտիւ, եւ գտանիցէք հանգիստ անձանց ձերոց։ Զի լուծ իմ քաղցր է, եւ բեռն իմ թեթեւ է։

Յայնմ ժամանակի գնաց Յիսուս ի շաբաթու ի միջի ցանից, եւ աշակերտք նորա քաղցեալ սկսան հնձել հասկս եւ ուտել։ Եւ փարիսեցիք տեսեալ՝ ասեն ցնա. Ահա աշակերտք քո առնեն զոր ոչ արժան է առնել ի շաբաթու։ Եւ նա ասէ ցնոսա. Ոչ ընթերցարուք զոր արար Դաւիթ յորժամ քաղցեալ էր ինքն եւ որ ընդ նմա էին, զիա՞րդ մտեալ ի տունն Աստուծոյ, եւ զհացս երեսաց կերան, զոր ոչ արժան էր նմա ուտել եւ ոչ ընդ նմա էին, այլ միայն քահանայապետաց։ Կամ ոչ ընթերցարուք ի Մովսիսի զի զշաբաթս քահանայք ի տաճարին զշաբաթս պղծեն, եւ անպարտ են։ Եւ ասեմ ձեզ, եթէ տաճարէ մեծագոյն քան զնա է ի ձեզ։ Եւ եթէ գիտասջիք զի՞նչ է, թէ Ողորմութիւն կամիմ եւ ոչ պատարագ, ոչ դատապարտէիք զանպարտսն։ Տէր է Որդի մարդոյ եւ շաբաթուն։ Եւ անտի գնացեալ մտանէր ի ժողովարանս նոցա։ Եւ ահա էր մարդ ունելով զձեռն իւր ցամաքեալ, եւ հարցանէին զնա՝ եւ ասէին. Արդեօք արժան է ի շաբաթու բժշկել։ Եւ նա ասէ ցնոսա. Ո՞ է ի ձէնջ մարդ որ ունիցի ոչխար մի, եւ եթէ անկցի այն ի շաբաթու ի փոս, ոչ զայն կալցի եւ հանցէ։ Զի՞նչ ուրեմն մարդ է ոչխարէ մեծագոյն։ Արդ արժան է ի շաբաթու բարի առնել։ Յայնժամ ասէ մարդոյն. Երկարեա զձեռն քո։ Եւ նա երկարեաց, եւ դարձաւ ողջ իբրեւ զձեռն միւսն։ Եւ ելեալ փարիսեցիքն՝ խորհուրդ արարին ընդ Հերովդիանոսս զվասն նորա, զիա՞րդ զնա կորուսցեն։ Եւ Յիսուս գիտացեալ՝ քաշեցաւ անտի։ Եւ բազումք հետեւեցան նմա, եւ բժշկեաց զամենեսեան։ Եւ պատուիրեաց նոցա զի մի զնա յայտնի առնիցեն։ Զի լցցի որ ասացեալ է Եսայի մարգարէ, որ ասէ. Ահա մանուկ իմ զոր ընտրեցի, սիրելի իմ յորում հաճեցաւ հոգի իմ։ Դնիցեմ զհոգի իմ ի նա, եւ դատաստան հեթանոսաց պատմեսցէ։ Ոչ վիճեսցի եւ ոչ աղաղակեսցէ, եւ ոչ ոք լուիցէ զձայն նորա ի հրապարակս։ Զեղէգն ջախջախեալ ոչ կոտրեսցէ, եւ զկանթեղ ծխեցեալ ոչ մարեսցէ, մինչեւ հանիցէ ի յաղթութիւն զդատաստան։ Եւ զանուն նորա հեթանոսք յուսասցեն։ Յայնժամ մատուցին առ նա դեւահար մի կոյր եւ համր, եւ բժշկեաց զնա, մինչեւ խօսեցաւ համրն եւ տեսանէր։ Եւ զարհուրեալ ամենայն ազգք՝ ասէին. Միթէ սա է Որդի Դաւթի։ Եւ փարիսեցիքն լուեալ՝ ասէին. Սա ոչ հանէ զդեւս, եթէ ոչ Բեեղզեբուղ իշխանաւ դեւից։ Եւ Յիսուս գիտացեալ զխորհուրդս նոցա՝ ասէ ցնոսա. Ամենայն թագաւորութիւն բաժանեալ ընդ ինքեան՝ աւերի, եւ ամենայն քաղաք կամ տուն բաժանեալ ընդ ինքեան՝ ոչ կայցէ։ Եւ եթէ Սատանայ զսատանայ հանէ, ընդ ինքեան բաժանեալ է, եւ զիա՞րդ կայցէ թագաւորութիւն նորա։ Եւ եթէ ես Բեեղզեբուղաւ հանեմ զդեւս, որդիք ձեր ո՞ւմով հանեն։ Վասն այսորիկ նոքա դատաւորք ձեր եղիցին։ Եւ եթէ ես Հոգւովն Աստուծոյ հանեմ զդեւս, ապա հասեալ է ի ձեզ արքայութիւն Աստուծոյ։ Կամ զիա՞րդ կարէ ոք մտանել ի տուն զօրաւորի եւ զգերիս նորա յափշտակել, եթէ ոչ նախ կապեսցէ զզօրաւորն, եւ ապա զտունն նորա յափշտակեսցէ։ Որ ոչ է ընդ իս՝ հակառակ է ինձ, եւ որ ոչ ժողովէ ընդ իս՝ ցրուէ։ Վասն այսորիկ ասեմ ձեզ, ամենայն մեղք եւ հայհոյութիւն թողցի մարդկան, եւ հայհոյութիւն Հոգւոյն ոչ թողցի մարդկան։ Եւ որ ասիցէ բան ընդդէմ Որդի մարդոյ՝ թողցի նմա, եւ որ ասիցէ ընդդէմ Հոգւոյն Սրբոյ՝ ոչ թողցի նմա ոչ յաշխարհիս եւ ոչ յապագայսն։ Կամ արարէք զծառն բարի եւ պտուղ նորա բարի, կամ արարէք զծառն խոտան եւ պտուղ նորա խոտան։ Զի ի պտղոյ ծառոյն ծանեալ լինի։ Ազգ իժից, զիա՞րդ կարէք բարի խօսել՝ չար եղեալ։ Զի ի բազմութենէ սրտի բերանն խօսի։ Մարդ բարի ի գանձէ բարի հանէ զբարիս, եւ մարդ չար ի գանձէ չարի հանէ զչարիս։ Եւ ասեմ ձեզ, եթէ ամենայն բան պարապ զոր խօսեսցին մարդիկ՝ տացեն հաշիւ վասն նորա յաւուր դատաստանին։ Զի ի բանից քոց արդարասցիս, եւ ի բանից քոց դատապարտեսցիս։ Յայնժամ պատասխանի ետուն նմա ոմանք ի դպրացն եւ փարիսեցւոցն՝ եւ ասեն. Վարդապետ, կամիմք ի քէն նշան տեսանել։ Եւ նա պատասխանի ետ եւ ասէ ցնոսա. Ազգ չար եւ շնացող նշան խնդրէ, եւ նշան ոչ տացի նմա, բայց միայն նշան Յովնանու մարգարէի։ Զի որպէս էր Յովնան երիս աւուրս եւ երիս գիշերս ի փորի կետին, նոյնպէս եւ Որդի մարդոյ երիս աւուրս եւ երիս գիշերս լինիցի ի սրտի երկրի։ Արք Նինուէացիք յարիցեն ի դատաստանին ընդ ազգիս եւ դատապարտեսցեն զնա, զի ապաշխարեցին ի քարոզութիւն Յովնանու, եւ ահա աւելի քան զՅովնան ի ձէնջ։ Թագուհի հարաւոյ յարիցէ ի դատաստանին ընդ ազգիս եւ դատապարտեսցէ զնա, զի եկն ի ծագաց երկրի լսել զիմաստութիւն Սողոմոնի, եւ ահա աւելի քան զՍողոմոն ի ձէնջ։ Եւ յորժամ անցանիցէ ոգի պղծութեան ի մարդոյ, երթայ ի տեղիս անջրդիս՝ որոնելով հանգիստ, եւ ոչ գտանէ։ Յայնժամ ասէ. Դարձցայց ի տունն իմ որ եկի ի նմանէ, եւ եկեալ գտանէ զնա սրբեալ եւ զարդարեալ։ Յայնժամ երթայ եւ առնու ընդ ինքեան եւթն այլ ոգիս չարագոյնս քան զինքն, եւ մտեալ բնակեն անդ, եւ լինի վերջին մարդոյն այնմիկ չարագոյն քան զառաջինն։ Այսպէս եւ ազգիս չարիս այսորիկ։ Եւ մինչդեռ խօսէր ընդ բազմութեանն, ահա մայր նորա եւ եղբարք նորա կային արտաքոյ, խնդրելով խօսել ընդ նմա։ Եւ ասաց ոմն ցնա. Ահա մայր քո եւ եղբարք քո արտաքոյ կան, խնդրելով խօսել ընդ քեզ։ Եւ նա պատասխանի ետ եւ ասէ ցասողն. Ո՞ է մայր իմ եւ ո՞ են եղբարք իմ։ Եւ երկարեալ զձեռն իւր ի վերայ աշակերտացն իւրոց՝ ասէ. Ահա մայր իմ եւ եղբարք իմ։ Զի որ արասցէ զկամս Հօր իմոյ որ յերկինս է՝ նա է եղբայր իմ եւ քոյր եւ մայր։

Յաւուր յայնմիկ ելեալ Յիսուս ի տանէ՝ նստէր առ ծովեզերբ։ Եւ ժողովեցան առ նա բազումք, մինչեւ նաւակի մտեալ նստաւ, եւ ամենայն ազգ կայր ի գետնի առ ծովեզերբ։ Եւ խօսեցաւ ընդ նոսա առակս բազումս, եւ ասէ. Ահա ելանէ սերմանիչ սերմանել։ Եւ յորժամ սերմանէր, անկաւ ոմն առ ճանապարհ, եւ եկին թռչունք երկնից եւ կերան զնա։ Եւ այլ անկաւ ի վէմ, ուր ոչ էր հող բազում, եւ յանդիման ծագեցաւ, վասն զի ոչ էր խորութիւն հողոյ։ Եւ յորժամ ծագեցաւ արեւ, խանձեցաւ, եւ վասն զի ոչ էր արմատ՝ չորացաւ։ Եւ այլ անկաւ ի մէջ փշոց, եւ բուսեալ փշոցն՝ խեղդեցին զնա։ Եւ այլ անկաւ ի հող բարի, եւ ետ պտուղ, եւ ոմն հարիւրապատիկ, եւ ոմն վաթսնապատիկ, եւ ոմն երեսնապատիկ։ Որ ունի ականջս լսելոյ՝ լուիցէ։ Եւ մատեալ աշակերտքն՝ ասեն ցնա. Վասն զի՞նչ առակաւ խօսիս ընդ նոսա։ Եւ նա պատասխանի ետ եւ ասէ ցնոսա. Զի ձեզ տուեալ է գիտել զխորհուրդս արքայութեան երկնից, եւ նոցա ոչ է տուեալ։ Զի որ ունիցի՝ տացի նմա եւ առատասցի, եւ որ ոչ ունիցի՝ եւ զոր ունի առցի ի նմանէ։ Վասն այսորիկ առակաւ խօսիմ ընդ նոսա, զի տեսանելով ոչ տեսանեն, եւ լսելով ոչ լսեն եւ ոչ հասանեն։ Եւ լցցի ի նոսա մարգարէութիւն Եսայեայ որ ասէ. Լսելով լուիցէք, եւ ոչ հասանիցէք, եւ տեսանելով տեսանիցէք, եւ ոչ տեսանիցէք։ Զի պղծացաւ սիրտ ժողովրդեանս այսորիկ, եւ ականջս իւրեանց ծանրացուցին լսել, եւ զաչս իւրեանց խուփ արարին, զի մի երբեք տեսցեն աչօքն եւ ականջօքն լսիցեն, եւ սրտիւ հասանիցեն, եւ դարձցին, եւ բժշկեցից զնոսա։ Ձեր երանի աչաց որ տեսանեն, եւ ականջաց ձերոց որ լսեն։ Ամէն ասեմ ձեզ, զի բազումք մարգարէք եւ արդարք ցանկացան տեսանել զոր տեսանէք դուք, եւ ոչ տեսին, եւ լսել զոր լսէք դուք, եւ ոչ լսեցին։ Դուք ուրեմն լուարուք առակին սերմանչին։ Ամենայն որ լսիցէ զբան արքայութեան եւ ոչ իմասցէ, գայ չարն եւ յափշտակէ զսերմանսն որ սերմանեցաւ ի սրտի նորա, եւ սա է որ առ ճանապարհ սերմանեցաւ։ Եւ որ ի վէմ ուր ոչ էր հող բազում սերմանեցաւ, սա է որ լսէ զբանն եւ անդէն ընդունի զնա ուրախութեամբ, եւ ոչ ունի արմատ յինքեան, այլ ժամանակաւոր է, եւ յորժամ եղեւ նեղութիւն եւ հալածանք վասն բանին, անդէն գայթակղի։ Եւ որ ի փուշս սերմանեցաւ, սա է որ լսէ զբանն, եւ հոգս աշխարհի եւ խաբէութիւն հարստութեան խեղդեն զբանն, եւ անպտուղ լինի։ Եւ որ ի հող բարի սերմանեցաւ, սա է որ լսէ զբանն եւ իմասցէ, եւ պտուղ բերէ, եւ առնէ ոմն հարիւրապատիկ, եւ ոմն վաթսնապատիկ, եւ ոմն երեսնապատիկ։ Այլ առակ ետ նոցա՝ եւ ասէ. Նմանեցաւ արքայութիւն երկնից մարդոյ որ սերմանեաց զսերմունս բարի յագրի իւրում։ Եւ յորժամ ննջէին մարդիկ, եկն թշնամի նորա եւ սերմանեաց զիւլն ի մէջ ցորենոյն, եւ գնաց։ Եւ յորժամ բուսաւ խոտն եւ պտուղ ետ, յայնժամ երեւեցաւ եւ իւլն։ Եկեալ ծառայքն տանուտերին՝ ասեն ցնա. Տէր, ո՞չ զբարի սերմունս սերմանեցեր յագրի քում, եւ ուստի՞ ունի զիւլն։ Եւ նա ասէ ցնոսա. Թշնամի մարդ արար զայդ։ Եւ ծառայքն ասեն ցնա. Կամիցիս՝ երթեալ ժողովեսցուք զնոսա։ Եւ նա ասէ. Ոչ, զի մի երբեմն ժողովելով զիւլն՝ արմատաւ հանիցէք ընդ նոսա զցորենն։ Թողուցէք զերկոսեան միանգամ աճել մինչեւ ցհունձս, եւ ի հնձանն ասիցեմ հնձողացն. Ժողովեցէք նախ զիւլն, եւ կապեցէք զնոսա խուրձս խուրձս, զի այրեսցին, եւ զցորենն ժողովեցէք ի շտեմարան իմ։ Այլ առակ ետ նոցա՝ եւ ասէ. Նման է արքայութիւն երկնից հատու մանանխոյ, զոր առեալ մարդ սերմանեաց յագրի իւրում։ Որ փոքրագոյն է քան զամենայն սերմունս, եւ յորժամ աճեցանիցէ՝ մեծագոյն է քան զամենայն ընդեղէնս, եւ լինի ծառ, մինչեւ եկեսցեն թռչունք երկնից եւ բնակեսցեն ի ճիւղս նորա։ Այլ առակ ետ նոցա՝ եւ ասէ. Նման է արքայութիւն երկնից խմորոյ, զոր առեալ կին ծածկեաց ի երիս չափս ալեաց, մինչեւ ամենայն խմորեցաւ։ Զայս ամենայն խօսեցաւ Յիսուս ընդ բազմութեանն առակաւ, եւ առանց առակի ոչ խօսէր ընդ նոսա։ Զի լցցի որ ասացեալ է մարգարէին, որ ասէ. Բացից ի առակս զբերան իմ, եւ հնչեցուցից զբանս որ ծածկեալ էին յաշխարհի։ Յայնժամ արձակեալ զբազմութիւնն՝ եկն ի տունն, եւ մատեալ աշակերտքն առ նա՝ ասեն. Բացո՛ մեզ զառակն զոր ասացեր զիւլնոյն ագրոյ։ Եւ նա պատասխանի ետ եւ ասէ ցնոսա. Որ սերմանեցուցանէ զբարի սերմունսն՝ է Որդի մարդոյ, եւ ագրոյն է աշխարհ, եւ սերմունքն բարիք՝ նոքա են որդիք արքայութեան, եւ իւլն՝ որդիք չարին, եւ թշնամին որ սերմանեաց զնոսա՝ է սատանայ, եւ հունձն՝ կատարած աշխարհի է, եւ հնձողքն՝ հրեշտակք են։ Որպէս ուրեմն ժողովին զիւլնն եւ հրով այրեն, նոյնպէս լինիցի կատարածին աշխարհի։ Առաքեսցէ Որդի մարդոյ զհրեշտակս իւր, եւ ժողովեսցեն ի թագաւորութենէ նորա զամենայն գայթակղութիւնս եւ զանիրաւութիւնս, եւ արկցեն զնոսա ի հնոցն հրոյ, անդ լինիցի լալ եւ կրճտել ատամանց։ Յայնժամ արդարքն պայծառասցին իբրեւ զարեգակն ի թագաւորութեան Հօր իւրեանց։ Որ ունի ականջս լսելոյ՝ լուիցէ։ Նման է արքայութիւն երկնից գանձի ծածկեալ յագրի, զոր գտեալ մարդ ծածկեաց, եւ ի ուրախութենէ նորա երթայ եւ վաճառէ զամենայն զոր ունի, եւ գնէ զագրոյն զայն։ Այլ նման է արքայութիւն երկնից մարդոյ վաճառականի որ խնդրէ զմարգարիտս բարիս։ Եւ գտեալ զմի մարգարիտ պատուական՝ երթեալ վաճառէ զամենայն զոր ունի, եւ գնէ զնա։ Այլ նման է արքայութիւն երկնից ուռկանի, որ ձգեալ ի ծովն՝ ամենայն ազգ ժողովեաց։ Եւ յորժամ լցաւ, հանին զնա ափունս, եւ նստեալ՝ ընտրեցին զբարիսն ի կարասիս, եւ զանպիտանսն արկին արտաքոյ։ Այսպէս լինիցի կատարածին աշխարհի։ Ելցեն հրեշտակք եւ բաժանեսցեն զչարսն ի մէջ արդարոց, եւ արկցեն զնոսա ի հնոցն հրոյ, անդ լինիցի լալ եւ կրճտել ատամանց։ Ունիցի՞ք զամենայն զայս։ Ասեն ցնա. Այո, Տէր։ Եւ նա ասէ ցնոսա. Վասն այսորիկ ամենայն դպիր որ ուսեալ է զարքայութիւն երկնից՝ նման է մարդոյ տանուտեր որ հանէ ի գանձուց իւրմէ նորա եւ հին։ Եւ եղեալ իբրեւ կատարեաց Յիսուս զառակսդ զայսոսիկ՝ անցանէր անտի։ Եւ եկեալ ի քաղաքն հայրենի իւր՝ ուսուցանէր նոցա ի ժողովարանսն իւրեանց, մինչեւ զարհուրեալ ասէին. Ոչ այս է որդի հիւսնի։ Ոչ մայր նորա կոչի Մարիամ, եւ եղբարք նորա Յակոբոս եւ Յովսէ եւ Սիմոն եւ Յուդա։ Եւ ոչ քոյրք նորա ամենեքեան ընդ մեզ են։ Ուրեմն զայս ամենայն ուստի՞ ունի։ Եւ սկանդալիզանէին ի նա։ Եւ Յիսուս ասէ ցնոսա. Ոչ է մարգարէ անարգ, եթէ ոչ ի հայրենի իւրում եւ ի տան իւրում։ Եւ ոչ գործեաց անդ զօրութիւնս բազումս վասն անհաւատութեան նոցա։

Յայնմ ժամանակի լուեալ Հերովդէս չորեքնդեակն զորութիւն Յիսուսի, ասէ ցծառայս իւր. Սա է Յովհաննէս Մկրտիչ, նա յարեաւ ի մեռելոց, եւ վասն այսորիկ զօրութիւնքն գործին ընդ նմա։ Զի Հերովդէս էառ զՅովհաննէս, եւ եդ զնա ի կապանս, եւ ի բանտի արկ վասն Հերովդիադայ կնոջ Փիլիպպոսի եղբօր իւրոյ։ Ասէր ցնա Յովհաննէս. Ոչ է քեզ արժան ունել զնա։ Եւ կամէր սպանանել զնա, եւ երկնչէր ի ժողովրդենէ, զի իբրեւ զմարգարէ ունէին զնա։ Եւ ընծայեալ ծննդեան աւուրցն Հերովդիանոսի, պարեաց դուստր Հերովդիադայ առաջի նոցա, եւ հաճոյ եղեւ Հերովդէսի։ Վասն որոյ խոստովանեցաւ երդմամբ տալ նմա զոր ինչ խնդրեսցէ։ Եւ նա մատեալ մօր իւրոյ՝ ասէ. Տուր ինձ ի սկահակի զգլուխ Յովհաննու Մկրտչին։ Եւ տրտմեցաւ թագաւորն, եւ վասն երդմանն եւ վասն ընթրելոցն ընդ նմա՝ հրամայեաց տալ։ Եւ առաքեալ՝ գլխատեաց զՅովհաննէս ի բանտի։ Եւ բերաւ գլուխ նորա ի սկահակի, եւ ետ աղջկանն, եւ տարաւ մօր իւրոյ։ Եւ մատեալ աշակերտք նորա՝ առին զդին, եւ թաղեցին զնա, եւ եկեալ պատմեցին Յիսուսի։ Լուեալ Յիսուսի՝ քաշեցաւ անտի ի նաւակի յանապատ տեղի առանձին։ Եւ լուեալ բազմութեանն՝ հետեւեցան նմա ոտիւք ի քաղաքաց։ Եւ ելեալ Յիսուս՝ տեսանէր բազմութիւն մեծ, եւ գթացաւ ի վերայ նոցա, եւ բժշկեաց զհիւանդս նոցա։ Եւ յորժամ երեկոյ եղեւ, մատեալ աշակերտքն առ նա՝ ասեն. Անապատ է տեղի, եւ ժամանակ անցեալ է, արձակեա զբազմութիւնն, զի երթեալ ի գեղս՝ գնեսցեն իւրեանց կերակուր։ Եւ Յիսուս ասէ ցնոսա. Ոչ պիտոյ է երթալ նոցա, տուք դուք նոցա ուտել։ Եւ նոքա ասեն ցնա. Ոչ ունիմք ասդ բայց միայն հինգ հացս եւ երկու ձուկն։ Եւ նա ասէ. Բերէք զսոսա ինձ ասդ։ Եւ հրամայեաց բազմութեանն հանգուցանել ի խոտ։ Եւ առեալ զհինգ հացսն եւ զերկու ձուկնն՝ հայեցաւ յերկինս, եւ օրհնեաց, եւ կոտրեաց, եւ ետ աշակերտացն հացս, եւ աշակերտքն բազմութեանն։ Եւ կերան ամենեքեան, եւ յագեցան, եւ վերացուցին զաւելորդսն կտորոցն տասն սպիւռս լի։ Եւ որ կերան՝ էին իբրեւ հինգ հազարք արանց, բայց կանանց եւ մանկանց։ Եւ անդէն հրամայեաց Յիսուս աշակերտացն իւրոց մտանել ի նաւակն, եւ երթալ առաջի նորա յայն կողմն, մինչեւ արձակեսցէ զբազմութիւնն։ Եւ արձակեալ զբազմութիւնն՝ ելանէր ի լեառն առանձին աղօթել։ Եւ երեկոյ եղեալ՝ էր անդ միայն։ Եւ ն

Հայոց բնիկ Հայկազունք, որ ի ծագմանէ ձերմէ ազգիդ Հայկայ որդւոյ Արամայ, եւ ի Սիսական լերինն Արարատայ, ի Տիգրիսէ եւ ի Եփրատայ, ի Կասպից եւ ի Սեւ ծովէ, ի Միջագետաց եւ ի Վանանդայ, ի Մասեաց եւ ի Նիսիբիսէ, ի Կորդուաց եւ ի Մծբնայ, ի Սոփենայ եւ ի Կողթնայ, ի Գաբեղենից եւ ի Տարաւնից, ի Գողթնայ եւ ի Մոկաց, ի Բասենոյ եւ ի Կոգովիտայ, ի Տուրուբերանայ եւ ի Վասպուրականէ, ի Կորճայից եւ ի Գեղարքունեաց, ի Սեւանայ եւ ի Ծովակայ, ի Գառնոյ եւ ի Գեղամայ, ի Կոտայից եւ ի Գուգարաց, ի Տայոց եւ ի Տարօնոյ, ի Բագրեւանդայ եւ ի Կարնոյ

վերստին ալծարձել· զոր ոչ կամեցայ յայսմ նամակի գրել, այլ՝ կենդանի ձայնիւ կրօնաւորիդ ծանուցի: Եւ յամենայնի՝ որքան հնար է՝ պատուասիրել զԱրեզ ոչ դանդաղեցից· սակայն՝ որպէս կենդանի ձայնիւ ասացաք կրօնաւորիդ՝ սուղ ինչ և այժմ ասացից: Ա՛յս ինչ է խնդիր մեր, եթէ հնար է, խորհրդոյն անապականութեանն, զոր ի Տեառնէ ընկալաք ի գիշերին յորում մատնիւր, զոր աւանդեացն, զոր ուսաքն· որ բազմաձեայ ամօք պահպանեալն եղև, որ կենդանական է հայ, որ կենդանին կարէ առնել ... որ հանէ զմեզ յԱդիպտոսէ, որ զանցսն մեզ ընձեռէ, որ զմիութենութիւնն նշանակէ, այն՝ որ զմեզ խմորէ և յիւր Աստուածպետութիւնն հաղորդեցուցանէ: Վ՚կայէ այսմիկ և աւետեան Երեմեայրն աշխարհն և Ա՛ռաջ, յորս աւանդեցին երանելի Առաքեալքն Պետրոս և Պօղոս: Եւ զօրհնութեանն բաժակ՝ անչփոթ և անխառն արիւն՝ և միացուցիչ կցորդաբար՝ նորոյ ուխտին է կապակ: Եթէ ուսոյ գանալ զաս, ի Խարշամովխնամսիք՝ և ոչ այլ ուսանիք: Եւ զսոնիցն միաբանութիւն զսուրբ տեղեացն՝ ընկալաք յերանելոյն Յակոբայ և ի Պետրէ, և վկայ տեսումն լուսափայլ պատուիրանին, զոր յառաջնում աւուրն Տէրն սկսաւ գործել ի տուէ մինչև ցտիւ, որ ոչ է ի ծածուկ ի Խումիմ Արբանութիւդ գիրք սրբոյն Խաչին: Եւ այլ ինչ ի տիսրութենէ աւանդութիւն ամուսնութեան՝ սակս նուազութեան ազգիդ ձեր ի մէջ այլազգեաց: Զոր հնարն է՝ մաքրել, գիտեմք զի Արբանութիւն Խո ոչ գանգաղի: Ա՛ղջ լեր, վոխան Աստուծոյ:

ԳՐԻԳՈՐԻ ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻ ԹՈՒՂԹ

ԱՒ ԻՇԽԱՆՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

(յորմէ քան սակս ծառայի՝ զոր ինդրէր ի պէտս ակնոցի)։

—

Զամիմք խմանալ զծայրագունդ* ծառէ՝ զի ծանուցցես մեզ զծուէնս քանակութեան, եթէ ուրքան յօշեալ հերձաւ տիտղոս մանաւասար տունկ յոմանչալ սղոցի գերակայ դադաթանն հուպ սղոցեալ· և ըղձամ տեսութեան այսպիսի տնկոյ անօրինել մեզ, որ երբեմն գերակայ գոլով՝ սպասաւորէր պըտղով՝ կենդանաբոյս երով ածական մարմնին, այժմ անածիցն պատկանեալ հաւանի տոհմակալել· և որ երբեմն ի բարձանց կերակրէր, այժմ ստորակայեալ՝ առաւել հպատակել ալբանեկէ, և յայլուստ զմեզ կերակրել ի մահուանն իւրում վերհադոյն քան մինչ դեռ տակաւին կենդանի էր: Վ՚ասն որոյ հանդերձեալ եմք ներբողական գովաբանութեամբ պատուել զդա և մակ հուպ յերգս սպառուածի ոտանաւորս և չափաբերականս գերակայ գրել տալս: Եւ զի՞նչ քեզ այժմ իմաստասիրեցից: Վ՚ասնզի յոյժ վադոյն առաստութիւնս նախադրական ածա-

* Ցայլ օրին· պերպերեան։

պարեալ մրցին (տունկք) զիմեամբք ելանել· քանզի ծառն կաղնի պատաւեալն Ախրայի, յոր աւազս պատուեալ յանապատին և ըզ գերակատար գագաթանն Երամազդայ ի տանջ ժամու հովանաւորեալ պարածածկէր ի Ռեղեկեան[1] տապոյն: Ա՛նգոյն դորա ըզ նա հաւանիմ ասել և զԱրրակլեան Սոճին, որ Ջայլեացն օդից բիւրուց եօթեանց կաթամբ սնանէր· յորմէ ճիւղ ի ճակատ կապեալ ի տաճարին Ապողոնի ի բժշկութիւն ախտից հաւանին զնա գոլ, և ի տերևոցն շարժմանէ հողմով հանդարտագոյն՝ ազդուրմըն դիւթութեան կիւսոյ կարծեցին: Եւ Եթենայն նիզակ առ եղը Պխիդոնի[2] ցըցեալ ի տունկ Զիթենւոյ յեղափոխիւք, որ յոլոմպիադան պատուիրք: Եւ ոչ Եսթեմիաևան Սոճի· և ոչ Ակկրոփեանն որ առ դղեկին Եթենայ վերաբուսեալ Զիթենին, յորմէ Եղտիա[3] աշխարհն կոչիւր· և ոչ Սօսին յարմարիւք առ դրան ապարանին արքունի՝ զոր Ընուշաւանն պատուէր Ապրայեանն մանուկ, վասն որոյ Սօսանուէրն կոչիւր, մերձ ի տեղին՝ ուր զնոյն ինքն ըզ Նիւքարն Մադէս կոչեցեալ՝ անդ ուրեմն հանդէպ ի ծայրս աշտարակի պարապին, ցիոյ երկաթի ընդ ճակատն վարեալ, ի յորմ վարսել հրամայէր՝ ի տեսիլ ամենայն անցաւորաց և եկելոցն առ նա: Եւ ոչ մայրն Սաբալանի, զորմէ ասեն Պարթևք երից քաղաքաց կերտացեալ· իսկ որմք և միջոց նորա ի վեմ յեղափոխեալ՝ Ապանդիարայ զնա կանգնեալ արձան: Եւ զԱփրեգիոնն[4] առ Եթէովպացիսն ծառ մարդածին, զորմէ ասեն պտուղ լինել մարդ զկերացն ստորակախեալ իրրու զայլ ինչ ի մրգոց, և ի հատանել հերացն՝ շնթս արեան կայլակայեալ հոսի, և բոլորն մայրեաց աւազական միեղևնաբար արձակեալ հնչեցուցանեն ձայն· զոր զոմն տարագիր արտալածիկ ի խաւարչուտ կապանաց բանտէ ասեն զերծեալ, և ծովածուփ զեկավարութեամբ ալեկոծեալ և ի հողմոյ վարեալ յայն վայր, և անդ զիտրձ առեալ այսմ իյողութեան՝ զէգս ոմանց յոստոյն հատանէր, և առժամայն վախճանեալք լուծանէին· ապա հնար առ վշտին ուսեալ տուփականն այն և վաւաշ՝ գահաւորակ ձևացուցեալ մերձ առ տնկովն առոմն ի նոցունց և հնար հասակին գտեալ մերձենայր, յորմէ մանկունս եղեալ և յարբունս հասեալ՝ հանդիպի ոմանց ուղևորաց քաշտեօք նաւուց, և յայնս մտեալ՝ յիւրն հասանէ յաշխարհ: Գ՚իտեմ և այլ ևս տունկ համասեռ թէպէտ և ոչ տեսակումն[5] զԱնփեանն[6] սպիտակափառաձևզԵթիովպականն և զԱշհարհեանն, կամ եթէ զծայրագոյնն ի նոցունց՝ որ գերագոյնն է[7] և պարարտ՝ զմանդալն անուանեալ, կամ եթէ ի կաղ-

[1] Իմա՝ Աբէթաֆոյին։

[2] Այն է՝ Դաւթ։

[3] Եւ ասաի՝ Եղլատա։

[4] Ցօրին· Մխ· զԱնբիթեան (տես ի բառարանի)։

[5] Գուց· պիսակաան։

[6] Գուցե· զՈրիեան· զի Ոիմ տեսակ ինչ է ծառոյ (տես ի բառարանի)։

[7] Գուցե· ֆէրթեան։

նեացն յայնց՝ որ զկնի Միթեհինացւոյն Ամփիոնէի: Դամիմ քեզ և ի մերոյն տարաձոյց Պարթևաց՝ զոր լսահչուն* անուանեն, այսինքն՝ Մանկան ծառ՝ կամ Պատանեաց, զոր ի հանդիսի մերկամարտիցն ցցեալ զարդարեն յոքնական կարասեաց գանձու· և զոր յըստագին եօթեանցն յաղթէ, պարգևօք պսակեալ՝ նման և զայն ձիր ընձեռանեն: Ասեմ քեզ ի մերում սեփհականին իսկ Աղըանեանն աշխարհի յատանն կոչեցեալ Ծայր· և ահա ոչ ծերբաբանեմ քեզ մակաբուսեան վաղնջուց գեղեցկուդէնն Գիւ, յորմէ սիւնս ոչ սակաւս՝ հզօրս և ստուարս ի կոչարանում անդ տեսեալ մեր, և գեբանք գերակատարք և երկայնաձիգք, որ է վկայարան սրբոյն Յակոբայ, ամենայն կահք տաճարին գերակայ տախտակք և խոյակք և խարիսխք և թաղաղակք, և զսեամն բարաւորօք և նեղքոյ զատակս կազմեալ ի մրջէ ծառէ· յայնմանէ Գիւոյն գոլ ասեն զնա, և զայլս ոմանս ի նոյն աշխարհին ընդարձակագոյն սրահք և միջոցք այնմ տաճարի տեսեալ մեր, որ գրեթէ այսպիսի ոչ այլ ուրեք, բայց միայն ի Թադաւորեալ քաղաքին, և ասեն զնմանէ փոքրագոյն քան զԱրակլեանն Սոճի· վասն որոյ և միայն եօթանց հազարաց ասեն կաթամբք սնանել նման հզօրաց, և ի նորայն ոստոց ասէին լինել բժշկութիւն: Բայց ասեմ զԱոստոմեանն տնկոյ, զորմէ ասեն յոստոյն հատեալ գործէին զնա մանրագոյն քնարս, զորս եդեալ ի ձեռին համբակացն, և առժամայն ուսեալք անաչեստաբար, որպէս ի սարդենի մահակէ պար գոլով**, երգէին զՀոմերական քերթուածսն: Եւ եթէ ախորժես՝ այժմ թողից զայսոսիկ և ի մերս մտից ասպարէզ, և եկից ի Նոյեանն կազմեալ տապանակ, յոլնափայտն եռամասնեայ՝ կանգնոց հաւիւրոց, կամ յԱբրահամեան կաղնին Մամբրէի: Ոչ կամիմք այժմ զՄովսիսեան փայտին նշանակութիւնս, և ոչ զՆոյեանն, և ոչ զՍողոմոնեանն, զոր յոմանց ընծայ և ձիր ընկալեալ: Ա՛ռիմք զբարձրագոյնն որ ի նշանակութիւն կենաց փայտին մեզ տուաւ· քանզի ոչ պարտ վարկանիմ զայնոսիկ յիշատակել կատակերգական յայսմ տաւի· քանզի բնաւորեալ եմ ի մանկութենէ ոչ զԱտուածեղէն մատեանս յաշխարհական բանաստեղծութիւնս բերել, որով կեանք և հանդերձեալ եմք կեալ: Ռայց դու փութած ըզ տախտակդ տրտհել, զի մի բաղբաղեացես իբրու զբաղանեացն սան, այլ՝ աճապարեա հաձել զմեզ: Ա՛ղջ լեր:

ԳՐԻԳՈՐԻ ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻ ԹՈՒՂԹ

Ա՛ Հայրն Սահակ Ա՛ռաքնորդ վանից խնամք։

—

Ի սերկեան աւուրս վերծանութեան ընթերցուածի, յերկրորդումն երկշաբաթու պատահէր ըստ շարամանութեան պարաւա-

* Գուցե· հանչան կամ հանչն, որ ռամկականն է բառիցս հանել, հանկիլ (տես ի բառարան)։

** Գուցե· խալխ։

քար ամին, որոյ յերկրորդում ամոյ զամբողջեան որդեծնութիւն Աննայի, որ նշանակէր զքառասնելորդին պատարագն առնել, լսման նորոյ որդեծնութեան Սիոնի, լինել հայցէ եկեղեցի սուրբ յար. և՛ի նոյն զհամատուրեան տան շնութիւն. և իրատէ զնա յարաբարդեալ, և յայն զմարգարէականն զնախատա՛ի սկզբան՝ որ առ Եղեմիա, և՛ի հեթանոս առաքել նմա, որ նշանակէր զնորոյս նախընթացութիւն և զաւետաւորութիւն, յայնր յարմարական պատշաճէ ըզ Դաւթեանն երգ. «Եղեցի ականջաց քոց լսել զձայն աղօթից իմոց»: Եւ զի լսելեայն աղօթիւք Աննա. «Ի խորոյ կարդացի, ասէ, Տէր Տէր, լուր ձայնի խնդրոյ. եղեցի ականջաց քոց՝ի լսել զձայն աղօթից իմոց»: Մինչ յայսմ էաք խորհրդածութեան մերում՝ զորս փոյթ յանձին կալեալ հարցանէր զմեզ Սրբազան Հայրս սրբոյ Կարապետին, եկն եհաս խոյղ խնդրոյ քոյ պաղատանաւք հանդերձ. և զմեռաւ աճեալ մեր զանուն քո և զերողութիւն, յոյժ տրամախոհէի զղիպական ձահաւորութիւն խնդրոյս: Վասն զի ծեր և քահանայ քեզ եղոյ, և անուն Սահմուել յորջորջեալ, զի՞նչ առ այս արդեօք, եթէ՛ի մէնջ ինչ իցէ հնար ոչ կատարել զնդձ բաղձանաց քոյդ պաղատանաց. կամ զի՞նչ մեզ յայսոսիկ փոյթ ամարդութեան, մանաւանդ եթէ անողորմութեան. կամ զի՞նչ մեզ օգուտ յայսոսիկ. սակայն եթէ հրամայէ Սրբազնութիւն քո զերիս զայս ոչ փոյթ համարել, զդատաստան ուղղոյ, և ըզ հրաման Աբբայական, և զպարտս Տէրունեան: Ընդէ գրեա ստուգաբար զլուծումն իւրաքանչիւր պատճառի, և գտցես՛ի մէնջ անբաղաբար զհարցումն. ապ՝ եթէ ոչ՝ և հրամայիմք անաչառու և հնազանդ և հլու Աստուածային պատուիրանին լսել՝ և ծառայել անարատութեամբ, զնարդ իշխանաբար վատնեմք զՏերունեանն գանձ, և ապերախտ զերախտաւորն գործեմք, և զսիրելիսն մեր և զբարեկամն յառաջացուցանեմք, և զհատաւորս և զտեարս՝ երկրորդ նոցա հարմարիմք, մանաւանդ օտար մեզ եղոյ և պանդխտ, և յոյժ պատուասիրութեամբ՛ի մերոյ Քրիստոսասպասեալ ալքայէն ընկալեալ: Այլ զի՞նչ փոյթ մեզ յայսոսիկ, միայն Լախտիարայ բախտի լլեցիս բաժին՝ Սահնասարեանն Սամսայի, և մի՛ զոք աղաչելով թախանձեցուսցես: Ոչ եթէ բախտին՝ Լախ տիարան բախտական բաղձանութեամբ թուի թէ ոչ ումեք լուիցէ արձակել՛ի գերելոցն, եթէ և Մովսիսի հասանէ առաքել մինչև Յունիպտոսականն պատիժ պատուհասից. և ահա նմա միայն հաւանեալ համոզել. այլ որքան հնարն է՝ փութամք՛ի ձշմարտութիւնն գծերութիւն քո պատուել: Պաղ լեր:

ԳՐԻԳՈՐԻ ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻ ԹՈՒՂԹ

Ա՛ր իշխասորան խնամոյն՝ յորժամ վախճանեցաւ ծերն Սահմուել:

—

Ծանեայ գծայրագոյն ծերունեայն փոխումն՝ որում հաւատացեալն էր հանդիսի՝ յերանաւէտն՝ յանթառամ և յանպատում կեանս, որով և զանտեան խմաստասիրեաց կուսական իւրովին քաղաքավարութեամբն, և մաքուր՝ վճիտ և պարզ՝ ըստ միեղինացն պարսս՝՛ի տղամտիպ կենցաղական շաղախմանցս, որ՛ի կենցաղումն՛ի բացուստ եղով՝ ի լեառն ընդ Յիսուսի ելանելով՝ վեհագոյն մտածութեամբ զերանականն յինքն պարապեալ սերմանս՝ բուսուցեալ ընծիւղէր երանելի սերմանեացն բողբոջ: Ոյն որոյ ծաղիկ հրաշափառագոյն ալեացն՝ զանթառամն և զանխաղն փայլեալ, որով զպարդևս խոստացեալ բարեացն՝ եհաս սմա պատահ ընդունել երիցս երանեան լուսափայլեալ ճերմունդն. կրօնաւոր քահանայ և ծայրագոյն Հալց, արիական և ողջախոհ սերտութեամբ զնեան կատարեաց մրցման հանդէս՝ խաչակցութեամբ հանապազօր ընդ Յիսուսի կցորդաբար միացեալ: Եւ զի՞նչ առ այս. արգելմ այժմ զնմ առատաձիր լեզու և բան և զիր արքայական, ասեմ թէ հոգս ցնորից որ այժմ ցնդէ ցիր և ցան զնման մակացութիւն տրամաբանութեան՝ որ ոչ զօրեն իմն սովորական զնորայն՝ առն բարւոյ ներբողենիւ՝ տարաձիգ զմիշատակ պատուել: Այլ այժմ հաւանի ինձ այլն իւրով հնազահայեաց երկայնմտութեամբ և յուսով. զի ոչ այսու բաւականացուք, այլ ըստ արժանն՛ի մերում մատենի ընդ այլոցն ճգնաւորական միաձնաւոր անձնացելոց՝ որք կուսական բարբիոնաւն անթառամ պսակեալ: Ընդսպէս և զտորայն ընդ նոսա ոչ դանդաղնմք ներառասական հրաշաբանութեամբ մակագրել:

Այլ դուք ով երանելիք և հրեշտակաքան կրօնիք վայելչացեալք՝ զեղեցիկ զորդիութեանն հնազանդութեան ընկալեալ օրհնութիւն: Զդիր ձեր ընկալեալ վերծանեայ. և ահաւասիկ խնդրէ՛ի ձենջ բանս ոչ այլ ինչ՝ այլ հնազանդութիւն միմեանց. քանզի զի՞նչ բարի է կամ զի՞նչ վայելուչ՝ զի բնակին եղբարք՛ի միասին, այնուհետև Աստուած բնակեցուցանէ զմիակրօնս՛ի տան, որ հանէ զկապեալսն քաջութեամբ: Ընդ՝ զդուշասջիք ժողովել բազմութիւնդ, և՛ի միասին ընտրեցէք զառաջնորդն՝ զոր և կամի Աստուած և դուք, և միաբանութեամբ գրեցէք և փոյթ առիս առաքեցէք. ՛ի ձեռն գրոյ ծանուցէք յանուանէ: Նկեսցեն առ մեզ և այնպիսի յեղբարցդ՝ զորոց և զանուանսդ գրեալ եմ իմովս ձեռնարկութեամբ: Եւ այսպիսի՝ փոյթ, զի մի յապաղեսցին. վասն զի գրեցից նոցա վճիռ ինչ հաստատականս, զի մի երբէք յայլում ժամանակի դզրդեսցին, և լեցի աւերումն այսպիսի մայրաքաղաքացեայ: Պաղ լերուք ՛ի Քրիստոս Յիսուսէ սրբոյ:

ԳՐԻԳՈՐԻ ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻ

Ա՛ւ վեհոն վահրամ որդին Խոր:

—

Արժողական ներտրամադրութիւն մանկամածական բաղդատութեամբ երկպատիկ՛ի քէն հայցէ բանիրատացի ինձ վարկանիլ մանուկ դու նախ եղոյ և բարւոք եղոյ:

Աբժանապէս բազկացուցանող և արծարծող և մակացու ենթակայի յարհետս պիտանացու տածեալ վեհագոյն խոկմանն՛ի բարին մոլորեցուցիչ և՛ի վատթարագունէն քեցեալ տարմանել:

Պատակ եղեալ, ՛ի հուսկին կարծեաց և յանուսումնութենէ արհական ջանիւ նահանջեալ, և յատուկեցի կրթմանն՝ միոչ տակաւին յանտիական տիս հասեալ՝ ՛ի Տէրունեան ձեռնարանին պարգանաս:

Բակերտեալ բաբունական եռանձնեան կոչմանն և հայրենի աւանդութեանն պատահեալ բախտի հուպ քեզ յենթակայէ եղեալ բոլորն և՛ի կատարմանէ:

Առատանութիւնս Պիւթագորեան և Պղատոնական և Սոգրատացոյն և Արիստագացոյն իբրու զտոհինս դիեցեալ միոչ՛ի տարերս տակաւին տարբերելիս, տենչացեալ ըղձալի քեզ արբուցանել անդադար:

Ընծագոյն ձիր քան զոսկի և քան զպատուական և զբոլոր բաղկացեալ նիւթ զգա կապեալ յոքնական առաքինութեամբ՛ի մի հաւաքեալ ընձեռեցի քեզ աննախանձ և անդուլ, ոչ հանգեալ երբէք. և փոխանչնս հայցեմ՛ի քէն՝ զաւանդութիւնն մեր ոչ մոռանալ երբէք, և զիոյթ սիրոյն առ Քրիստոս Աստուած մեր և զլոյս ճրագի նախնոյն մերոյ ոչ շիջուցանել, ըստ Պաւղեայն ասեմ քոյոյ Հաւուն:

ԸՐՏՍՍՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՈՍՐՈՎԿԱՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԻ

Ի ՄԵՆԱՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆ ԴԱԻԹ

ԵՒ ԳՈՂԻԱԹՈՒ:

—

Պատերազմական հանդիսից դուստրք միշտ ահա երիւք այսոքիւք զանազանութեամբք յաւետացեալ՝ իւրաքանչիւրովքն ցուցանին զօրութեամբք, ձիրաւարութեամբ, հետևակամարտութեամբ, և՛ի զլխովքն նահակից տեսութեամբ: Այլ մի՛ ի նոցանէ առաւել ողջմիզի ունի գործառնութիւն, զի և թաղման անգամ ոչ արժանաւորեալ զևրան արտորոշէ անկեալս: Եւ ձիրաւարութիւն ոչ այնքան զնահատակութեանցն ունի փոյթ, որչափ թէ հետագոյն վրիժակօք նենաձգութեան՝ կարծիս տայ անարութեան՝ զանձին և եթ ճողոպրումն հնարել փութալով: Իսկ հետևակամարտութիւն առաւել քաջանուն բանիւ զյաղթանակն ունի գովութեան. վասն զի՛ի դէմս իրերայ գոլով մարտացու գործուքն, և աներկիւղ զրկալսառնութեամբ զանոյանչին մերկացուցանելով յարդարէ գործ, կամ հերքող լինելով՝ զաշխարհահաղուութեանցն տանել մրցանակ, և կամ մեռանել՛ի վերայ հայրենի գաւառին՝ զարծանագոյն բառնալով արդարութիւն: Որում չիւրաւ ասա նմանապէս և ես փորձելոցդ անցանել բանիւ, և համա-

լելով զղոյն ՚ի ձահ, զԱաւթայ և զՈւզլեթու միայնակաւուրթիւնն բերել այժմ՝ առաջի ձերոյդ եղից լսելեաց՝ այսպէս:

Վասն տեսող եղեալ իմ ողջամիտ հասմամբ ամենազեղեցիկ կենդանագործութեան ՚ի պատշաճագոյն ուրեմն տեղոջ, տեսանէի նախ առաջին զպարունակեալ արուեստագործութիւնն, զի բաժանեալ ունէր զնիստ հաստատութեանն յերկաքանչիւրս ոմանս հատածս լերանց բարձրադոյնս յարուցելոց յերկրէ, և այն էր երբու ոչ ինչ կարի անձուկ յերեսաց ունելով միջոց, այլ՝ բաւական հովիտ առ՚ի զներհակացն բառնալ տանել հոյլս: Որ ՚ի միում կողմանն ունելով վերագիր՝ յուցանէր զԱրայելեանն հարեալ բանակ. նոյնպէս և յերկրորդում զայլազգեացըն հակառակ նմին գումարեալ: Օրոյց ըզ հետ ելանէր նահատակ մի ՚ի նմին կողմանէ ահաւոր ձևով, յաղթ մարմնով, անձառնի հասակաւ, և պակուցանող մեծութեամբ զներսոյն. տիւնա և այլմէն ամենայնիւ դիւցազնական բոլորիցն Թուէր տեսողաց: Եւ ոչ այնու միայն, այլ նաև խրոխտական իմն դոզցես կարծեաքն և ձևով մարմնոյն այնպէս յուցանէր զինքն ամբարտաւանութեամբ լի փքացեալ, և իբր քամահանս արարեալ Եբրայականն ազգի, որպէս Թէնա իցէ տուիչ յաղթութեանն, և ոչ այլ ոք: Ւայց այն էին պարծանք սուտ վերերևութեան: Ա՝ասըն զի այլ ոմն դարձեալ սմին հակառակ, նոյնօրինակ նահատակ յարուցեալ յերկաքանչիւրս տեսանէին, տեսանէի զի համբառնայր հատուածեալ ՚ի դնդէն՝ մանուկ տիառք և յոյժ գեղեցիկ, և ՚ի վերայ բարեձևութեան դիմացն՝ ծաղկեալ շնորհաւք առաքինութեան, և զինեալ՝ ընդդէմ այլազգեացն գնայր ախոյեան, երևեցուցանելով զինքենէ ՚ի ճշդութահան կենդանագործութեանն՝ բերել ձև ոչ ևս զզենուորութեան, այլ ըզ հովուական սովորութեանն. յորում և անցեալ ՚ի մէջ՝ նշահէր իմն, վատահ լինելով ոչ ՚ի զէնս և յերկիւղս առաւել՝ քան Թէ ճշմարիտնշանակաւքն, հայեցուածովք մարմնոյն և տարածմամբ ձեռացն, ՚ի վերինն յաւիտենականութիւն: Օ՚այս յուցանէր. և Աստուածային նախախնամող զօրութիւնն ապաստանեալ, իսկոյն լոկ միայն զպարսատիկն աջոյ ձեռամբն առեալ, և մանգաղ ընդ անութ, նոյնպէս և զսուպ յահեկումն բերեալ ձեռին, երիթայր գոզցես մինչ ՚ի հեղեղատ ինչ, և անգուստ ՚ի վեր առեալ՝ ժողովէր ՚ի մանգան՝ զքարանցն ընկենլով ըզ պատեհագոյնս: Եւ զմի ՚ի բազմացն ՚ի ձեռն առեալ զողորկագոյնն և զլոլորակ՝ ՚ի խորատակումն հակառակամարտին դող գըլխոյ, դնէր ՚ի պարսատիկն. և ինքն զինքեան խոնարհէր՝ յաջն յինալով ձեռն. և այնպէս ձդէր արձակեալ ՚ի դէմն Թշնամւոյն, մինչ զի հարեալ այնուհետև կշռակի ընդ աչամէջսըն անցուցանէր. Յանխելով անցուցանէր ընդ սաղաւարտն և ընդ ձակատն՝ ինեբքս յոտինն. ուր և իսկոյն գիտացեալ լինէր միոյն՝ ՚ի ձայնմանէ ազգեցութեան զօրութիւն յաղթութեանն, և երկրորդին՝ լքումն և վայրաբերումն պարանոցին: Եւ միանգամայն առ ձեռն պատրաստ նորին իսկ հակառակամարտին զինու հասանելով ՚ի վերայ՝ սպառգապէս բառնալ զգլուխն Համալձակ քաջալութեամբ. և անդէն միւսանգամ յաղթող պարծանաւք յիւրն հատուածեաց բանակ: Յորմէ ՚ի փախուստ այնուհետև դարձեալ լինէր այլազգեացն կողմ՝ ՚ի պատուհասիւն մատնեալ ՚ի Եբրայականացն Համագունդ յարուցելոց ՚ի վերայ և առ աճապարելն խուճապիւք լի, այնպէս կէսք վերջացեալք ՚ի փախստեանն՝ սրոյ լինէին կուր, և այլքն առաջի մինչև ցդրունս քաղաքացն երիթային հալածեալք: Եւ անդ զոլէն անբանից զմանս ձեռբակալ սպառեալ սատակէին, և զոմանս հանդերձ բազում աւարաւ գերիս առեալ՝ յիւրեանցն խաղացուցանէին տանել քաղաքս, վայելելով ամենազեղեցիկ բարեբախտութեամբ:

Եւ իմ ահա զայս ամենայն տեսանելով՝ պաճուճացեալ բերկրեցայ հեշտութեամբ լի, և զնոյնս դարձեալ իրաւացի համարեցայ և ձեզ պատմել:

—

ՆՈՒՆՕԹՈՒԹԻՒՆ: Օգրշագիր օրինակ ճառիս՝ յորմէ տպագրութիւնս այս արարաւ, ունէաք առ մեզ ՚ի վաղուց հետէ՝ գաղափարեալ յամի Տեառն 1830 յընդարձակագոյն ՚ի բոլորագիր ճառընտրէ մատենադարանին Ս. Էջմիածնի՝ դրոշմելոյ ՚ի Թուին Հայոց ՋԼԵ (այն է յամի Տեառն 1456) քառամեայ երկասիրութեամբ Մատթէի երիցու:

Օվերնագիրը ճառիս յանուն Խոսրովկայ Թարգմանչի ունէր ճառընտրին: Եւ Խոսրով կամ Խոսրովիկ՝ մի յայնց աշակերտացն էր Ս. Սահակայ և Մեսրոպայ, որք ՚ի պէտս Թարգմանութեան առաքեցան ՚ի Պաղեստին [1]. և Թերևս նա իսկ էջէ յիշատակեալն ՚ի փարպեցւոյն «Անարատ և յամենեցունց յարգելի հոյն՝ տէր Խոսրովիկ [2]»: Այլ զի գոնէի ճառս այս և ՚ի գիրս Պիտոյից (գիրք Թ), որ երկիցս ՚ի տիպ արձանացեալ է ՚ի Վենետիկ, և իբրու հաւանական իմն կարծեաք Խորենացւոյն ընծայի, մեք առ ժամս ոչ ինչ որոշակի արարեալ դատաստան զընտրութենէ միոյն կամ միւսոյն յերկոցունցս անուանելոց հեղինակաց, շատ համարեցաք ՚ի տպագրութեան աստ զառ մեզն եղելոյ բնագրին և ևթ պահել զհարազատութիւն: Իսկ որ ինչ տարբերք ընթերցուածք էին ՚ի վերջնումն վենետկեան տպագրի, զոյն ամենայն՝ վերծանողաց Թողուաք յահն արկանել՝ Թէ կամք իցեն:

Մ. Մ.

ՅԱԿՈՒԲՅԱՆ ԵՐԻՑՈՒ

ՏՂԱ

ՎԱՍՆ ԿԵՆԱՑ ՄԱՐԴԿԱՆ*

Ասուած բառնղծեաց ըզմարդն առաջին.
Օրհնելով օրհնեաց զաճումըն նոցին:
Ածեալ բազմացան, և զերկիր լցին:
Տէր և մինոյ մինչ յօրըն վերջին:

Հայց դուք լըսարուք զբան մարգարէին
Դաւթի, Ասայեայ, և նահանեաց նոցին.
Օրաւուրըս մարդոյ զերդ խոտ ասացին.
՚Ի հընչել հողմոյն այլ ոչ երևին:

Գալըհան ծաղկին նըման կուճաղկին.
Որպէս շուշանի պայծառ տես ունին.
՚Թանասուն տարեաւն ամք նոցա թըւին.
Յաւօք՚ի հարիւրն հազիւ Թէ հասնին:

Դուք հինձ լըսարուք, եղբայրք, զինչ ասեմ.
Ծրնրնդոց մերոց զըսկիզբն պատմեմ.
Մասունք մեր հոգւոց երեք բաժին են.
Ներքի մարմնոյն՚ի չորց՚ի տարերաց են:

Եւ՚րբ յորովայնի մանուկն ընծայի,
Ինն ամիս է չափն՝ որ ծընանիցի.
Լինգ օր աւելի անպրանկին լինի,
Եւ մարդ կատարեալ յերկիր անկանի:

Որ իսկի բընաւ չըգիտէ բան մի,
Եւ յաւ լաղտ աչօք՚ի կարգ մրցանի.
Տարի մի բոլոր կամ՚նակեր լինի.
Եւ յետ այնորիկ՚ի ստեանց հատանի:

Լթէ՚ի յերրորդ տարին հասանի,
Գանի մի բանիկ զըրոյց ուսանի.
Գաղըրանայ, լինի նըման շաքարի.
Եւ սիրտ ծընողացըն ուրախ լինի:

Ընդ ժամանելոյ՚ի յեօթըն տարի՝
Մտանեն՚ի լուծ յուսման և գըրին,
Նաև այլ ուրիշ պէս պէս արուեստին
՚Ի պէտըս մարմնոյ կան և ըղբաղին:

Թոհ գան հասանեն՚ի տասըն տարին,
Լինին որպէս վարդ՚ի մէջ կոկոնին,
Ոտ անոյշ բուրեն իւրեանց ծընողին.
Օր յօրէ պայծառ փայլին և ծաղկին:

Ժամանեալ՚ի տասն յերկուս հասանին.
Յանկութիւնք մարմնոյ՚ի սիրտն անկանին.
՚Ի տասն և հընդին միաքըն պըղտորին.
Յամուսնանալոյ չափըն հասանին:

՚Ի քրան տարին բալքըն զօրանան,
Ներման գաղանի՚ի յոր կու գընան.
Օերկիւղն Աստուծոյ նոքա մոռանան.
Եւ՚ի մարդկանէ ամօթ չունենան:

Լեալ երեսնամեայ՝ կատարեալ մարդ են,
Օհասակն Ադամայ՚ի յանձին բերեն:
՚Ի թագաւորել և յիշխել կարեն,
Եւ այլ զանազան բանից հասանեն:

Խորհուրդ մ՚այլ ասեմ ըղձիւ քառասնից.
Սիրտք նոցա սըրտին յոչինչ տազանդից:
՚Ի զուր խըրովին, գանձեն՚ի նուէից.
Ոչ գիտեն՝ Թէ ուր մընայ վայելից:

---

[1] ՚Ի Զամ. Պատմ. Հայ. հատ. Ա. եջ 536. 768:
[2] ՚Ի Թղթ. առ Վահան Մամիկ. տպ. ՚ի Մոսկուա յամն 1853. եջ 65:

* Մատենագրիս այսորիկ կան և այլ բանք չափածոյք, զորոց խօսելոցք ՚ի Մատենադպրաց անուանեալ գիրս մեր:

ՀԱՅՏՆԻ ՀԱՅՐԸ ՎՐԴ ՀԱՅՈՑ ԱՇԽԱՐՀԻ

(Ժողովրդական)

Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց երկրի վրայ,
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց ցեղի համար։
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց լեռների տակ,
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց ձորերի մէջ։
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց դաշտերի մէջ,
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց գետերի մօտ։
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց ծովերի մէջ,
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց կղզիների մէջ։
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց ամրոցների մէջ,
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց գիւղերի մէջ։
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց քաղաքների մէջ,
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց տներում մէջ։
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց սենեակների մէջ,
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց մահճակալների մէջ։
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց սեղանների մօտ,
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց աթոռների մէջ։
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց գրչագրերի մէջ,
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց գրքերի մէջ։
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց գրասենեակների մէջ,
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց դպրոցների մէջ։
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց ուսումնարանների մէջ,
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց ուսուցիչների մէջ։
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց աշակերտների մէջ,
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց գրիչների մէջ։
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց տպագրիչների մէջ,
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց տպարանների մէջ։
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց գրադարանների մէջ,
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց թանգարանների մէջ։
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց գրագէտների մէջ,
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց գրականութեան մէջ։
Ես կիմ ծնել ամեն զաւակ
Հայոց գրականութեան

ՀԱՄԲԱՒՆԵՐ

ՅԵՍՈՒԹԻԻՆ ԱԶԳԱՑԻՆ

Մոսկուա. Դեկտեմբերի 1.

Այս օրերումն առացանք մեր բաժանորդներէն քանի մի նամակ, որոց մէջ նոքա յիշատ յայտնելոյ իւրեանց շնորհակալութիւնը և գոհութիւնը մեր լրագրի մէջ հրատարակուած ազգային լուռ և բանասիրական յօդուածոց մասին, ցուցանում են մեզ իւրեանց ցանկութիւնը տեսանելու Համբարձումեան-թերթերը աւելի ընդարձակ, քան որչափ են այժմ:

Ունի պատուելի բաժանորդաց գոհունակութեանը շատ ուրախ ենք, որովհետև եւ լեւս ունի՝ որ կարողացած ենք նոցա սիրտ-ժակը լուսցանել. իսկ ի մասին լրագրիս թերթերի ընդարձակութեան, որ բարի ցանկութիւն է, հարկաւոր ենք համարում ասել քանի մի խօսք, և յուսով ենք՝ թէ մեր պատուելի բաժանորդքը ուշադրութեամբ քննելէն յետոյ մեր ասելիքը, կհամաձայնին՝ թէ Համբարձումեան թերթերը՝ եթէ նպակաս լինինք նորա գնոյն, փոքր չեն:

Յայտնի է ամենեցունց՝ որ որպիսի և իցէ ձեռնարկութիւն յաջողապէս ի գլուխ բերուելու համար, կարօտի նախ գրամի և ապա աշխատութեան: Յայտնի է նոյնպէս՝ թէ ոքան գրամն և աշխատողքն շատ լինին, այնքան և ձեռնարկութիւնը կատարեալ, ընդարձակ և օրինաւոր կլինի: Համեմատ գնոյն՝ որ նշանակուած է Համբարձումեան համար, այն է 4 ռուբ. արծ. ի տարին, ուղարկելով, կարող ենք ասել՝ թէ նորա թերթերն ոչ միայն փոքր չեն, այլ՝ ընդ հակառակն՝ եթէ համեմատելու լինի Ռուսաստանի ազգային միւս լրագրաց հետ, բաւական մեծ են: Ոլովհետև հրատարակուում է նա ամիսը երեք անգամ՝ այնպիսի մեծութեամբ, որպիսի մեծութեամբ հրատարակուում է նա 9երորդ համարէն սկսեալ, եւթ շարուած տառերով, սպիտակ թղթի վերայ տպուած, և ժամանակ առ ժամանակ պատկերներով ևս զարդարուած:

Համբարձումեան իւրաքանչիւր համարի արժանութիւնը, թղթով ի միասին նաստում է մեզ 13 ռուբ. 50 կոպ. արծ. Ուրիշ պէս էք կարծում, այս ծախքը հանելու համար, ոքան փող է մնում մեզ իւրաքանչիւր բաժանորդի բաժանորդութեան դրամէն: Ինչ աւելն մնում է 1 ռուբ. 95 կոպ. արծ. որովհետև բաց ի տպարութեան և թղթի ծախքից, ունինք և այլ ծախքեր, որք ելանում են դարձեալ այդ 2ռ՝ ռուբլեի միջէն: Այդ ծախքերն են.

ա. Լրագրիս յայլ քաղաքներ՝ իւրաքանչիւր բաժանորդին՝ ուղարկելու համար, վճարուում է փոստին ի տարին 1 ռուբ. 50 կոպ. արծ.

բ. Լրագիրս ծախելու, ծրար շինելու և ծրարը կպցնելու՝ իւրաքանչիւր բաժանորդի համար, վճարուում է կազմատարին ի տարին 40 կոպ. արծ.

գ. Իւրաքանչիւր բաժանորդի տարեկան հասցէն տպագրելու համար, թղթով ի միասին 10 կոպ. արծ.

դ. Բաժանորդաց իւրաքանչիւրի բաժանորդութեան փողը փոստային տանելու յայտարարութեան (объявленіе) համար, 5 կ. արծ՝

Ընդոլ այս ծախքերի դումարն լինում է 2 ռուբ. 5 կոպ. արծ., որ եթէ հանուի 4 ռուբլի արծաթի միջէն, մնում է վերոյիշեալ գումարն, այն է՝ 1 ռուբ. 95 կոպ. արծ. Իսկ օտար սահմաններէն տացուած ազգային լրագրաց, և ռուսերէն օրագրաց և լրագրաց համար ծախուած փողի գումարն, որ հասանում է 100 ռուբ. արծաթի, այս հաշուի մէջ չենք դնում:

Ձենք ասում՝ թէ չէ կարելի մեծացնել Համբարձումեան թերթերը: Կարելի է մեծացընել, բայց այն ժամանակ կհարկաւորի կամ յաւելացնել նորա տարեկան դինը, և կամ ունենալ 600 կամ դոնէ 500 բաժանորդ, բայց ոչ այնքան՝ որքան ունինք մենք այժմ, կամ որքան ունին առհասարակ մեր միւս օրագիրներն: Յարգարեկաւ խոստովանում ենք՝ որ մենք սոյն հրատարակութենէս՝ բայց ի վեսուց և ի տանջանաց ոչինչ չունինք: Վասն որոյ և ընդարձակել նորա թերթերը՝ ունենալով այնքան բաժանորդ՝ որքան ունինք մենք այժմ, և այդ գնով՝ որ նշանակուած է այժմ Համբարձումեան համար, ըստ ամենայնի անկարելի է:

—

Տեսանենք այժմ Ռուսաստանի մեր ազգային միւս օրագրաց վիճակը:

Ներկայումս, ասում, Մոսկուա Ազգանին, և Մեղու Հայոց մի միայն միայ հրատարակեցին իւրեանց յայտարարութիւնքը: Այդ չորս յայտարարութիւնքն ևս, որք ունին մի և նոյն միտք և նշանակութիւն, պարզապէս յուցանում են՝ թէ մեր ազգի մէջ օրագրութիւն կարդալու սխոժանն դեռ քան բաւականին տարածուած չէ, թէ մեր ազգը դեռ չգիտէ լեւսէս օրագրութեան զօրութիւնը և հարկաւորութիւնը, և թէ մեր ազգը շատ տարիներից յետոյ միայն պիտի հասանէ, եթէ հասանէ, այն գրութեան՝ որին հասած են արդէն եւրոպական ազգերն, թէև օր ըստ օրէ ուսումնականաց թիւը, որպէս ասում են, յաւելանում է մեր ազգի մէջ:

Ներկայումս յայտարարութիւնը ծանուցանում է՝ թէ բաժանորդաց սակաւութեան պատճառաւ և մեր ազգայնոց նոյն օրագրի զօրութիւնը չհասկանալոյն համար, նորա հրատարակիչը չկամի աւելի աշխատել Հայոց ազգի համար, վասն որոյ և չպիտի շարունակուի յառաջիկայ տարի: Ներկայ յայտարարութենէն իմանում ենք՝ թէ նորա հրատարակիչը ևս ի նոյնպիսի պատճառաց ստիպուած՝ այդ օրագրի հրատարակութիւնը յանձնում է Պ. Մարկոս Ազաբէկեանին, նորա վերայ միայն թողով տնտեսական մասին հոգացողութիւնը, ևս և ելս մուտքից յառաջ գալիք օգուտն ու վնասը: Մեծոյ Ազգանոյ յայտարարութենէն իմացուում է նոյնպէս՝ թէ նորա բաժանորդաց թիւն ևս պակաս է, և այս պատճառաւ՝ Յունուարէն սկսեալ՝ նորա Հայերէն մասնը պիտի հրատարակուի յամենան ոչ երեք, այլ չ անգամ, իսկ Ռուսերէն մասնը բոլորովին պիտի դադարի: Վերջապէս Մեղու Հայոց ներկայացութենէն ևս իմացուում է՝ թէ պէտ և շատ մտաբ, թէ մի և նոյն պատճառներից նորա հրատարակիչը ևս հարկադրուում է հրաժարուիլ իւր լրագրի հրատարակչութեան պաշտօնէն, և առաջարկում է աշխատասէր և ազգասէր ուսումնականաց (իմացիր այնպիսի անձանց, որք դեռ ազգի համար փող չեն գտած, և դեռ միաս չեն կրած), զի եթէ ցանկանան նոքա շարունակել նոյն լրագիրը, ծանուցանեն իւրեանց ցանկութիւնը:

Ահա, պատուական ընթերցողք, և Ռուսաստանի մեր ազգային օրագրաց վիճակը: Կամիս՝ տրտմիր, կամիս՝ ուրախացիր: Իսկ մենք կարող ենք կրկնել միայն Աշեցոց առածը. «Ընկէր ծռիր, լմ ըսէ»:

—

Վերջապէս տազերը դրկեին յետոյ, Դեկտեմբերի 8ին, Լազարեան Ա՛նմոսանի ազարանի Տեսչը (գործը), որ ազգասէր դերմանացի է, յայտնեց մեզ, թէ որովհետև ի 14ն Յունուարի 1863 ամի ազարանը անցնում է Պ. Ա՛կոսիչ Լազինի ձեռքէն, մի օտարազգի Ռբենտրիւ ձեռք, վասն որոյ

և մեր Հաճբոյեցւոց տպագրութիւնը՝ յետ Յոհաննու՝ չէ կարող շարունակուիլ հիշեալ տպարանի մէջ։

Ա յսպիսի յայտարարութիւնս ի սկզբան անդ յոյժ զարմացոյց զմեզ, որովհետև յայտնի չէր մեզ այն պատճառը, որ հարկադրուեր էր նոր տպարանատէրն (որի երեսը անգամ դեռ չենք տեսած) ձեռք քաշել Հայերէն լեզուի տպագրութենէն։ Բայց այժմ զարմանալու տեղի չունինք, քանի որում կարողացանք հասկանալ՝ թէ վերոյիշեալ գերմանացի Տետէն առաւել օգտակար է համարում Հայ յայտարարութիւնք տպագրել, քան թէ Հայոց լեզուիք կամ օրագիրք. հասկացանք նոյնպէս՝ թէ նորա հաճար մի և նոյն է՝ կամ աշխարհումն Հայոց լեզուիք, թէ չկայ. և թէ՝ նորա առաջև իւր անձնական շահն առաւել ընտրելի է, քան թէ Հայոց ազգի յառաջադիմութեան ծառայող միջոցներն։ Այո, պատուական ընթերցող, սոյն անակնկալի և մեր սրտի ցաւ և լքումն պատճառող դիպուածս, ստիպում է մեզ առ այժմ (որովհետև մայրաքաղաքումն բաց ի Ղազարեան Հեմարանի տպարանէն այլ տպարան չկայ, որ կարողանայ լեզուիս տպագրել), ակամայ կամք հրնազանդիլ Հայկական դժխեմ բաղդի ներգործութեանը։

Հմարիտը պիտոյ է խոստովանել, որ մենք համբերելով այլ ամենայն դժուարութեանց, բնաւին չէինք կարծում՝ թէ այսպիսի դժուարութիւն ևս ընդ առաջ պիտի ելանէ մեզ, և այն՝ Հայի փողով շինուած և յատկապէս Հայոց ազգի օգտի համար պատրաստուած տպարանէն, որ, ցաւելով ասեմք, փոխանակ Հայոց ազգի յառաջադիմութեան ծառայելոյ, միգերմանացւոյ շնորհիւն՝ պատճառ է լինում դադարման մի Հայերէն փոքրիկ լեզուի, պատճառ է լինում Հային ընդհատելոյ իւր սեպհականութենէն, չմոռանալով այն՝ որ սորանով վնասատու է լինում ոչ մեր սեպհական անձին (թէպէտ և նորա ցանկութիւնը այդ է), այլ՝ բոլոր մեր բաժանորդաց և մեր ընթերցասէր ազգայնոց։

Հա յսպիսի պատճառաց միայն սակս պուռում ենք Հաճբոյեցի երեւ համարը՝ այն է՝ 40, 41 և 42, ի միասին հրատարակելով, վաճառան դնել նորա առաջին կիսամեայ ընթացքին։ Եւ որովհետև երկարդ կէս տարւոյն համար մնում է մեր մօտ 2 ռուբ. արծ. մենք որոշեցինք՝ այդ 2 ռուբլիի տեղ՝ յաելոյծ առնել Հաճբոյեցի ներկայ առաջին կէս տարւոյն՝ պհետևեալ նորատիպ մատեանքը.

ա. Հոհաննէ Վրիսոստոմեական Հաւատոյ, ըստ ուղղափառ դաւանութեան եկեղեցւոյ Հայաստանեայց, տպագրեալ ի 1861 ամի։

բ. Վրէյոսոսպոս, այն է համառօտութիւն Աշխարհաբանական Պատմութեան, հանգերձ ծանօթութեամբք, տպագրեալ ի 1861 ամի։

գ. Հոսպոս, այն է Մանր Աստմունք Վրիսոստոմեական Հաւատոյ ի պէտս Հայկազնեայ մանկանց, տպագրեալ ի 1862 ամի։

Որս ուշադրելով մեր բաժանորդաց այս համարովքս՝ յուսամք թէ նորա ևս սիրով կընդունեն վերոյիշեալ մատեանքը, որոց գինն՝ ուղարկելով՝ լինում է աւելի քան 2 ռուբ. արծ։

Եթէ յաջողի մեզ, որպէս յուսամք, սեպհական տպարան ունենալ, և այնու շարունակել՝ որպէս Հաճբոյեցի, նոյնպէս և առաժամանակ դադարեալ Աբձնոյն ճառագայ (որոյ կրկին հրատարակութիւնը բազմից ցանկալի է) տպագրութիւնքը՝ աւելի կատարեալ բովանդակութեամբ և ընդարձակդիրքով, կ'փութանք ի ժամանակին ծանուցանել մեր ընթերցասէր ազգայնոց առանձին Յայտարարութեամբ։

—

Հաճբոյեցի այս առաջին կէս տարւոյն մէջ ստացուած է հետևեալ քաղաքներում, այնքան օրինակ՝ որքան որ նշանակուած է ետքագրելիքի հանդէպ։

Անուանք տեղեաց.	Թիւ օրինակաց.
Ադրիան	1
Ագուլիս Ներքին	2
Ագուլիս Վերին	3
Ժդարհան	1
Զէյթունլրապօղ	8
Իսպար	1
Առաջաձոր	2
Պուրսեհանդ	1
Տէվեհոպօղ	2
Տրեան	2
Փիւնանիա	1
Քէմախին	16
Թաւրիզ	1
Թեհրան	1
Թէմիր-Խան-Շուրա	1
Թէմրիւք	1
Թէոդոսիա	3
Թօխատլի	1
Խլի Գաբաքլեաս	1
Կաղհաթա	1
Կաստերինէդար	2
Կերչ	1
Կոստանդնուպօլիս	1
Հալէպ	1
Հին Նախիջեան	1
Ղազանչի	1
Ղրղար	1
Մայքօփ	1
Մոսքուա	12
Նողայք	1
Նոր Նախիջեան	1
Նոր Պայազիտ	1
Նոր Տուզլայ	1
Նորաշէնիկ	1
Շահխալիքլիյ	1
Շամախի	10
Չամլիճ	2
Պարնի	1
Պաքու	16
Սմբատաւոլ	1
Սիմֆերապօլ	1
Վենետիկ	1
Վերատեա	1
Տաթեւու վանք	1
Տաշանդշախ	1
Տէրպէնտ	2
Տփղիս	11
Փարիզ	1
Փեթերպուրկ	1
Վրիշնե	1
Օտէստա	2
Օրբալար	3
Օրտուպատ	5

Ընդ ամենայնի թիւն է՝ 138, յորոց միջէն 16 ն սեպհական են որպէս ընծայ, իսկ 122 ն փողով։

—

Այս յուշակիս մեր ընթերցողք լաւագոյն կարող են իմանալ՝ որ մենք այս տարաժամեայ դործս (լրագրիս հրատարակութիւնը) յանձն առած էինք՝ ոչ մեր անձնական շահասացութեան համար, այլ միայն ընդհանուր ազգայնոց օգտաբեր լինելու նպատակաւ։ Բայց այս ևս խոստովանում ենք, որ եթէ տպարանի կողմանէ դժուարութիւն ևլած չլինէր մեր առաջև, յօժար էինք հանդերձ մեր անձնական միասուք շահս ընտանեկել անընդհատաբար սոյն գրական աշխատութիւնը։

ՊԱՏԱՍԽԱԿԱՆ

Նոյեմբերի 30ին, Նորին Կայսերական Մեծութեանց մօտ, Մոսքուայի Վրէմէի մեծ պալատին մէջ, մեծ խնջոյք էր։ Եւելի քան հազար մարդ ներկայ էին նոյն փառաւոր ժողովին, և մայրաքաղաքիս ընտրեալ հասարակութիւնը արժանացաւ այն տեղ հրաւիրուելու։

Հրաւիրուած անձինքն ժողովեցան նախ՝ Ընդբէսեան դահլիճը. այս տեղ էին պատուական և քաղաքական տիկնայքն, քաղաքական և վենետական նպաշտօնակալքն 2րդը, 3րդը և 4րդը դասու աստիճանաւորքն, Հոգաբարձութեան Խորհրդի անդամքն, Պատուական կոչումը ունեցող անձինք, աղնուականք, և այլն և այլն: Հրաւիրուած էին նոյնպէս և Համալսարանի բոլոր ուսուցչապետքն՝ առանց Լսարութեան ատիճանի:

Ներջոյքն սկսուեցաւ Ղեկքանդրեան փառաւոր դահլիճին մէջ՝ երեկոյեան ժամը 9½ին, տեղեաց մինչև ժամը 2 յետ կէս գիշերի, և վերջացաւ ընթրիքով՝ որ պատրաստուած էր Գէորգեան և Վ. Լսարմիրեան դահլիճներուն մէջ:

Սոյն փառահեղ ներջոյքին ներկայ էին նաև՝ Նորին Բարձրութիւնն՝ Իրուսիոյ Փրէնս Ընդբէրը իւր ուղեկիցներով, և Նոմն Հոլը՝ որ յառաջ Իրուսիոյ դեսպան էր Փեթերպուրկում:

—Դեկտեմբերի 4ին, երեկոյեան ժամը 9ին, հասաւ ի մայրաքաղաքս Նորին Այսերական Բարձրութիւնն Թագաւոր Այսերացն Ժառանգն և Մեծ Իշխանն ՆԻԿՈԼԱՅ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐՈՎԻՉ, որ յետ երկու օրուան մայրաքաղաքութեան, այն է՝ ամսոյս 9ին, ուղեւորեցաւ դարձեալ ի Փեթերպուրկ:

—Դեկտեմբերի 20ին, առաւօտեան ժամը 10ին, Նորին Այսերական Մեծութիւնքը՝ ԹԱԳԱՒՈՐ ԿԱՑՍԸՆ և ԹԱԳՈՒՀԻ ԿԱՑՍԵՐՈՒՀԻՆ Նորին Այսերական Բարձրութեանց Մեծ Իշխան ՍԵՐԳԻՑ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐՈՎԻՉԻ և Մեծ Իշխանուհի ՄԱՐԻԱ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐՈՎՆԱՑԻ հետ, և Նորին Այսերական Բարձրութիւնն Փրէնս ՕԼԻՆՊՈՒՐԿՍԿԻՑ, ուղեւորեցան ի Փեթերպուրկ:

ՏԵՐՈՒԹԵԱՆ

Բարձրագոյն հրամանաւ, որ ի 6ին Դեկտեմբերի, փոխադրական Կովկասու՝ Իշխան ՊրէՆՈՒՆՈՒԿ՝ հիւանդութեան պատճառաւ ըստ իւր խնդրանաց՝ արձակուեցաւ իւր պաշտօնէն, և նորա տեղ՝ փոխադրեալ Կովկասու նշանակուեցաւ Նորին Այսերական Բարձրութիւնն՝ Մեծ Իշխան ՄԻԽԱՑԷԼ ՆԻԿՈԼԱՑԵՎԻՉ:

ԱԶԳԱՑԻՆ

Ընդ 686 թուոյն մէջ տպագրուած են հետեւեալ տեղեկութիւնքը Հնդկաստանի Դաքա քաղաքի Պօղոսեան ուսումնարանի վերայ.

«Պէնկալայի այս երեւելի քաղաքը, որ կալ կոթիայի հիւսիսային արեւելեան կողմը կից նայ և անկէց 250 հազարամէթր հեռու կըգտնուի, Դանգէս գետոյն եզերքը շինուած է և 1801ին 200 հազար երկրացի, այսինքն պէնկալացի բնակիչ ունէր:

«Դաքայի մէջ Հայազգի բնակիչ քիչ կայ, այսինքն հազիւ թէ ընդ ամէնը 10 տուն կելլէ. որոց մէջ երեւելի հանդիսացած է Պօղոսեան մեծարգոյ դերդաստանը՝ թէ իւր մեծ հարստութեամբը և թէ իւր մարդասիրական բարեգործութիւններովը:

Դան տարիէ աւելի է, որ մեծատաւիս պարոն Նիկողայոս Պետրոս Պօղոսեան, շարժեալ ի մարդասիրական վեհանձն զգացմանց, հաճեցաւ արդիւնք իւրով դպրոց մի հաստատել Դաքա քաղաքին մէջ՝ ի պէտս ուսումնական յառաջադիմութեան պատանեաց պէնկալացի ազգին. որուն մէջ կըընդունին շատ տարիներէ ի վեր և ուր տեղ հարստացաւ և ընդարձակ կալուածոց տէր եղաւ:

«Պէնկալացի պատանիներըը յիշեալ բարեկարգ դպրոցին մէջ դանազան գիտութիւններ և արուեստներ կըսովրին և ապրէին նոյն դպրոցին մէջ երթեք ուսմունքը կատարած և եկած աշակերտներ շատ կան՝ որոնք տէրութեան պաշտօններուն մէջ կըդտնուին:

«Հնդկաստանի անգղիական կառավարութիւնը՝ տեսնելով յիշեալ հայկազուն երեւելի անձին այս մարդասիրական ձեռնարկութեան յաջողութիւնը, և ցանկանալով մշտատեւ պահել զայն, ինքնայօժար կըվճարէ միշտ դիէս ծախս Պօղոսեան Ուսումնարանին:

«Մեծարգոյ պարոն Ն. Պ. Պօղոսեան կըհոստանայ այժմ իւր դպրոցէն եկեղ աշակերտաց որ, եթէ կըփափաքին Ընդղնա երթալ հարցաքննուելու համար, որպէս զի կարող ըլլան քաղաքական պաշտօններուն մէջ մտանել, այնպիսիներուն ձանապարհի ծախքը վճարելու պատրաստ է.

«Այս վեհանձնական բարեգործութեան վրայօք հետեւեալ կերպիւ կրխօսի Պէնկալացոց լրագիրը ՊուէՏՏԷՏ անուն:

«Պարոն Ն. Պ. Պօղոսեան մեծատուն և «հարուստ բնակիչ Դաքոյ՝ հաստատեալ է «ի մոխ վճարել ցծախս պարտականաց բան«զալոցս, որք հաճիցեն երանել ՀԱնդղնա »ական քաղաքական պաշտօնից հարցաւորու«թեանց: Լսելով մեք զայս ուրախատրտ«ւր՝ մատուցանեմք զանհամար շնորհա«կալութիւնս առ պարոն Պօղոսն»:

Վաղհաթայի Եւրոպական անուն հայերէն լրագիրը՝ յորմէ ուրախ սրտիւ քաղեցինք զվերոյիշեալ ծանօթութիւնները, այսպէս կըվերջացնէ իւր խօսքը:

«Դովեմք զդաքայաբնակ մեծատունեայն՝ «որք թուով են սակաւ յոյժ, լսմն ոչ առա«ւել քան զտասն տուն բնակիչ՝ ուրանօր «ունին և պահեն եկեղեցի և հանգստարան. «տպարան և լրագիր մի Ընդղնացւոց, են «միաբան և սիրով ընդ միմեանս և ձեռնտու«և օգնական ազգիս: Գործք սակաւաթիւ «պարտաց անտի են՝ վաճառականութիւն, «ոմանք ի նոցանէ են տէր մեծամեծ կալուա«ծոց:

«Ի մէջ Դաքայաբնակ եղբարց մերոց «պարոն Յուհաննէս Մանեվանոսեանն է Մա«զիստրոս՝ ի պաշտօնի տէրութեան, և պա«րոն Յովակիմ Գ. Ն. Պօղոսն պատուոյ «Մագիստրոս. որ է տէր կալուածոց: Յան«կամբ ամենեցուն սոցա առաւել ևս աջողու«թիւն և երջանկութիւն ղի միշտ ընթա«ցեալ ի նոյն տիրաւանդ շաւիղ արժանասցին «խնամանոյ Աստուծոյ, ի հաստատութիւն և «ի փառս Ազգիս»:

—Կալկաթայի Եւրոպական Օգոստոսի 30 թուոյն մէջ կարդում ենք.

—«Կալկաթայի հայազգիք ունին՝ որք այժմ են ի Լոնտոն վասն տալոյ մանկանց իւրեանց զուսումն անգղիականութեան, զրնուասա լեալ ընտանեաց իւրեանց թէ ի հասմաշխարհիկան արուեստահանդիսին Լոնտոնոյ երեւեցան ամենարնտիր ձեռագործք մերազգի տիկնայց Կ. Պօղոսյ, որ գրեա թէ երեւելի և ծոր իմն գործ երեւեցաւ յաչս ամենից ազգաց ներկայ եղելոց անդր. որք զարմանալով գովէին զձեռագործան:

«Ոգւով չափ ուրախանամք վասն յառաջադիմութեա Արտասանութեալոյ Եղբարց և Քեզոց մերոց: Թող զի պատուելի ազգ մեր որք միշտ ցարդ փոփաքանօք տեսանէին զանազան արուեստս այլազգաց, այժմ լոկ ձեռագործք տիկնացն Ոյոց զմայլեցուցանեն զամենայն ազգս ժողովեալս յայնմ աշխարհահանդիսին, ուր բազումք ի մերազնէից Արտասանդնուագոյց և այլ քաղաքաց ներկայ էին ի հանդիսի անդ:

«Յուսամք օր աւուր առաւելացի շնորհ գիտութեան և արուեստից և հայկական ուսումն յազգի մերում թէ աստ ի Ոնդիկս և թէ յայլ տեղիս:

«Ահա հասմազգիք մեր Նվրոպիոյ և Փոքրն Ասիոյ պարտին առաւել ևս փոյթ տանիլ վասն պայծառութեան և յառաջադիմութեան ազգին ի նորոգութիւն անշքացեալ անուան Ոյաստանեաց, զնոյն և ակնկալեմք ի պատուելին Ոնդկաբնակ մերազնէից»:

—Մոտ 554 թուոյն մէջ տպուած է հետեւեալ պաշտօնական ծանուցումը.

«Ազգին արդի անասնելի վիճակը ամենապատիւ Յակոբ Արքապանին մեծ ցաւ և կըսկիծ պատճառած ըլլալով, քանի մը երեւելի և խոհական անձանց խնդրանօք և իւր բարձր և նուիրական պաշտօնին պահանջման համեմատ՝ անցեալ ուրբաթ սեպտեմբեր 14, Ազգին կրօնական և աշխարհական դասէն բաղկացեալ ժողով մը կազմեց իւր նախապահութեամբը յԱւսկիւտար Ս. Խաչէ վարժարանին սրահը:

«Ըստ արտաքոյ կարգի ժողովին ներկայ էին քան հինգի չափ եկեղեցական, եօթնատասնեակ մօտ աշխարհական, և խառն ժողովոյ անդամները:

«Արքապան նախագահը առաւ բացաւ և Ազգին խղճալի վիճակին վրայ արտասուալից աչօք նկարագրութիւններ ընելէն և զգալի օրինակներով ու հոգեշահ խրատներով զանձները ի սէր և ի միաբանութիւն յորդորելէն ետև՝ խնդրեց և առաջարկեց որ կողմնակի անցեալ անպատեհութիւնները մոռնան և մի միայն Ազգին օգտին և խաղաղութեան եռանդով վառուած՝ անոր առաջնորդանաց անմիջական գործքը փնտռեն:

«Ա՛յս քրիստոնէավայել և նշանաւոր ա-ռաջարկութեան վրայ բոլոր անդամք սէր և խաղաղութիւն հաստատելու ուխտ դնելով՝ առանց երեսփոխանական ընդհանուր ժողովոյ մը կերպարանք առնելու, այլ միայն օրինաւորութեան կրօնաւոր ձամբան գտնելու փափաքանօք, այլ և այլ միջոցներ առաջարկեցին:

«Ա՛նկէսգէս ամենքը միաբերան խոստովանելով թէ Ազգին այս թշուառ վիճակին միակ պատճառը անկանոնութիւնն է, և այս թշուառութեանց վերջ տուողը մի միայն սիրոյ վրայ հիմնեալ կանոնադրութիւն մը կրնայ ըլլալ, և այսպիսի կանոնադրութիւն մը արդէն սերտութեան հրամանատ և Ազգին հաճութեամբը պատրաստուած կեցած ըլլալով Ր. Վռուբը, պոշուեցաւ որ նոյն ազգային Ահմանադրութեան վաւերացումը աղերսագրութեամբ Ր. Վանէն խնդրուի:

«Ա՛յս աղերսագրին մէջ Ազգին առ Տէրութիւնն ցոյց տուած պատմական անկեղծ հաւատարմութիւնը, Տէրութեան առ Ազգն շնորհած դարաւոր արտօնութիւնները յիշեցին և մանրամասն կերպով Ազգին ներկայ վիճակին պատճառը և Ահմանադրութեամբ ամեն գործոց կարգադրութեան կարելիութիւնը բացատրուելէն եաև, կը հայցուի որ բարեհնամ Տէրութիւնը շնորհէ ընէ Ազգին ազեատալի վիճակին դարման ըլլալիք Ահմանադրութիւնը պարգևելու:

«Ա՛յս աղերսագրութիւնը Աբգարեան նահապետէն սկսեալ, նոյնպէս բոլոր ներկայ եկեղեցականաց և աշխարհականաց դասը, որպէս զի վարչութեան արուելով՝ յատուկ յայտագրով մը Ր. Վրան մատուցուի և ժամ առաջ պէտք եղած անօրինութեան գործադրութիւնը խնդրուի:

«Յիշեալ աղերսագրութիւնը յայտագրով հանգերձ այս չորեքշաբթի օրը Ր. Վռուբը ղրկուեցաւ, և յուսալի է որ բարեհնամ Տէրութիւն իր սովորական առատասրտութեամբը Ազգին իրաւացի և օրինաւոր փափաքանաց գործնապէս պատասխանէ»:

Յակ 557 թուոյն մէջ Մ-ԷՒ լրագիրը յայտնեալ է.

«Ալ լսենք թէ Ր. Վանէն հրամանագիր մը եկեր է՝ ի Պաղէսթրքաան. կխնայենէ թէ վերջին անգամ եղած ազգային միաբանութիւնը օգուտ տալու Ինքնակալին շատ հաճելի ըլլալով հրաման ըրեր է որ իր այս բարձր հաճութիւնն ու գոհունակութիւնը հաղորդուի ազգին: Ասկէց զատ կխնայենէ թէ ազգային Ահմանադրութիւնն ալ Նորին կայսերական վեհափառութեան մատուցուելու պրպտում եղած է»:

—Պրուսացին գրուած նամակ մը կրծանուցանէ թէ Նէնիձէ գեղի վերջին եղեռնագործական անցքերուն լուրը Պրուսա հասնելուն պէս, Գէր. Տ. Գէորգ սրբազան առաջնորդը Վահ. փաշային գացեր բողոքեր է, և փաշան ալ իսկոյն խոստ մը գրեր և բաղմութիւ ոստիկանութեան զինուորներ հետն առած Նէնիձէ գեղը գացեր՝ ամեն բան անձամբ տեսնելէ և քննելէ ետև՝ պատպա Սուլթան գեղը գացեր պաշարեր է, և եղեռնագործներուն գլխաւորներէն տասնեթեք անձինք ձերբակալ ընելով Պրուսա բերեր բանտարկեր է, և քննութեան դնելիք են:

Յայտնի է որ եթէ պատպա Սուլթանի բռնակալ առաջին անդամ Նէնիձէ գեղին վրայ բռած յարձակումն ու աւարառութիւնը անհատական և ըստ արժանւոյն պատժուէր, վերջին եղեռնագործութիւնն ընելու չէին կրնար յանդգնիլ: Սակայն հիմայ կխմանանք որ թէ փաշան, թէ դատաւորը և թէ բոլոր ժողովականք՝ Արբազան առաջնորդին ստէպ և ազդու բողոքներէն դրդեալ՝ եղեռնագործութեանց սկզբնատպատճառն ու դրդիչները գտնելու ջանք ունին, և կը յուսանք որ յանցաւորներն ըստ օրինաց իրենց արժանի պատիժը կրելէ ազատ չեն կրնար մնալ: (Մ-ԷՒ)

Ա՛մսոյս 14ին, յիսո կէս աւուր ժամէ 11ին, վախճանեցաւ՝ ի Փեթերսպուրկ յետ տակաւին հիւանդութեան Ներդործական պետական Խորհրդական Ակէոսեդր Մոխոբեան Խոդոպչէնց, որ ազգիս ուսումնականաց միեն էր և յայտնի է ամենեցունց իբր Ասիբեան-Ռուսիէն Բառարանագիրն թարգմանութեամբ՝ ի Ռուս լեզու, և այլ բազմահատոր աշխատութիւններով: Անդուլ ցեալը չնայելով իւր խորին ծերութեանը (նա 82 ամաց էր)՝ մինչև ցվերջին ժամանակը պարապումէր պէտպէս շարադրութեանց և թարգմանութեանց: Յաւում ենք, որ առ այժմ՝ ժամուս կարճութեանը պատճառաւ (քանզի այս լուրը առացանք լրագրիս մամուլ դրուելու րոպէին), առելի ընչ խօսել հանդուդգելոյն թէ կենաց և թէ գրական վաստակոց վերայ կարող չենք. բայց յուսամք՝ թէ մեր այս չափաւորած պարտքը այլք կատարեն:

ՆԵՐՔԻՆ

Ի 1861 թուականին փեթերսպուրկի մէջ եղած են 373,644 այր մարդ, և 212,649 կին, որովք բոլոր բնակեալ թիւն լինի 586,293: Որոնց ազգով թիւն է՝ 11,301, իսկ Հնուած ազգով թիւն է՝ 10,075, որ ընդ ամենն լինի 21,376: Որոնց այր մարդոց թիւն է՝ 10,627, իսկ կանանց՝ 7,763, որ ընդ ամենն լինի 18,280: Ամուսնացելոց թիւն է 5,072:

—Յոգքով ասուն դուգին ան, որ Ամօվ-նիգ քիչ ուղղուն է, Ոատամքիչ Նահանգին մէջ, գոն վիճաստութեան քարերի հանքեր: Ասնի մի կող այս քարերից ուղղարկուեցան ի Պարիզ փորձելու համար, և ոքան յայտնի է՝ պատուականութեան կողմանէ Պատարիոյ քարերից ետոր չեն:

ԱՐՏԱՔԻՆ

Ցբանիս անուն լրագրի մէջ գրուած են՝ թէ երևելի պատկերահանն Հօրաս Վէրնէ, որ ստոյիկ հիւանդ է, ստացած է Նափօլէոն Պայսերէն պատուոյ Լեգէոնէ երկրորդ աստիճանի շքանշանը:

ՄԱՑԵՆԱԹՕՍԱԿԱՆ

Պ. Տիգրան Ամիրջանեան, որ Վատապայ վանուց Յառաջդաւորաց դպրոցի աշակերտաց միեն է, ի լոյս ընծայեց Նորերուսը՝ արդեամբք և ծախիք մի ազգասէր պատանւոյ, իւր երկու ողբերգութիւնքը, ընդ վերնագրովքս՝ Ռո. Ս-ԷՔՔ Վ-ԷՐԱ, և Բ. Ս-ԷՔՔ ՏէրԹ: Նրկուսն ալ գինն է միայն 10 դուրուշ:

Ո՛վ հետևիչ «ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ» պատուական լրագրին բաժանորդ գրուիլ ցանկացողն կարող է դիմել իւր խնդիրքովը Հ-ՄԷ-ԷՐԸ Ռ-ԷՒ լրագրի խմբագրատունը, վճարելով ամիսոջ տարեց համար Մոսքուայի մէջ 7 ռուբ. արծ. իսկ յայլ քաղաքներ ուղարկելով 8 ռ. 50 կ. արծ:

Նոյնպէս բաժանորդ կարելի է գրուիլ «ՌՈՍՄԱՎԻՈՒՆ», որ յառաջիկայ ամի պիտի տպագրուի նոր տառերով, և աւելի կատարեալ, ճոխ ազգային յօդուածներով և ազգային պատկերներով. Տարեկան գինն ի Մոսքուա՝ է 4 ռուբ. արծ. իսկ յայլ քաղաքներ ուղարկելով 5 ռուբ. 50 կ. արծ.

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Ի սկզբան Դեկտեմբերի 1ի, Տէ-ՐՈՒՆ Ընդհանուր բաժնին մէջ տպագրուած առաջնին յօդուածը զրելու ժամանակ՝ մենք բռնաբին չէինք կարծում, թէ Ա-ՖՌԷ-ԷԲԷ-ԷՐ իւր փութաջան գործունէութեան միջում պիտի հանդիպի այնպիսի խոչընդոտի՝ որ կարողանայ կասեցուցանել նորա շարունակ ընթացքը: Մենք դեռ կարծում էինք՝ թէ տալոյ վերջին Ա-սարաւարիս հաշիւը տեսնելու ժամանակ, քանի մի հարիւր մանէթ ձեռս պիտի ունենանք, բայց ամենևին չէինք կարծում՝ թէ Ի-տալական Ազատման գործում՝ տալական գործիչներ Նեապոլի թագաւորի դէմ պիտի խաղ պիտի խաղան մեզ հետ:

Ի՛ երջացնելով այս առղերովս Ա-սարաւարեաի երկրորդ տալոյ առաջին կէս տարին, մեր պատուելի ազգայնոց թողում ենք՝ վերոյիշեալ անձանց վերայ արդարացի դատաստան առնել՝ նոցա այսպիսի արարմանց մասին, որ, որպէս յայտնի է, հակառակ է ամենայն ազնիւ դգացմանց և ներկայ դարուս քաղաքակրթութեան:

Ամեմ ազդիս յառաջադիմութեան կացող և միշտ նորա օգտի համար աշխատող:

Զ-ԷՐՅԷՐ Մ-ԷՐԵԱՆ Մ-ԷՐԵԱՆՑ.

Одобрено Цензурою въ С.-Петербургѣ, 18-го Декабря 1862 года

Москва. Типографія Лазаревскаго Института.